

ילקוט

חידושים

וביאורים

בהלכות בית הבחירה להרמב"ם

ימי בין המצרים ה'תשע"ג

פתח דבר

בעזשי"ת.

בקשר עם ימי בין המצרים יהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, הננו מוציאים לאור ילקוט "חידושים וביאורים בהלכות בית הבחירה", והוא לקט מחידושי של מרן כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצקוללה"ה נבג"מ זי"ע בהלכות בית הבחירה להרמב"ם.

הרבה התייגע אותו צדיק לברר וללבן סוגיות אלו, ומרגלא בפומי אשר לימודם בימים אלו – בהם חרב הבית – הוא סגולה והכנה לגאולה. ויתירה מזו: לימוד הלכות בנין הבית הרי הם כבנין הבית ברוחניות. וכמאמר המדרש (תנחומא צו, ד): "אמר יחזקאל לפני הקב"ה: רבש"ע עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית וכתוב אותו לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חוקותיו, וכי יכולין הן לעשות? הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני הולך ואומר להם. א"ל הקב"ה ליחזקאל ובשביל שבני נתוניו בגולה יהא בנין ביתי בטל?! – והיינו שע"י לימוד הלכות בנין הבית ה"ז פועל שאין "בנין ביתי בטל". וע"ד "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה" ו"נשלמה פרים שפתינו" (וראה ב"פתיחה" לספר 'הלכות בית הבחירה עם חידושים וביאורים' מה שנתבאר בזה בארוכה).

כבר נודעה בשערים, ספר "הלכות בית הבחירה להרמב"ם עם חידושים וביאורים" בו לוקטו חידושי וביאוריו של רבינו בהלכות אלו. בילקוט זה הובאו כמה סימנים מתוך ספר הנ"ל בעריכה מחודשת. והמתקשה בהבנת הדברים יעיין בספר הנ"ל, שם הובאו הדברים באריכות ובתוספת הערות.

ובימים אלו המסוגלים לגאולה, כמבואר בסה"ק, נישא כפינו אל שמים ונתחננו "בנה ביתך כבתחילה וכונן מקדשך על מכונו" "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" אכ"ר.

ימי בין המצרים תשע"ג

מכון 'אור החסידות'

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני תרי צנתרי דדהבא, לומדי ותמכי אורייתא,
רודפי צדקה וחסד, ראשונים לכל דבר שבקדושה

ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו,
תמיד כל הימים

צוות העריכה וההגהה:
[ע"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי', הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב ראובן זאיאנץ,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב ישראל ארי' לייב רבינוביץ',
הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

ארץ הקודש

1469 President st.

ת.ד. 2033

Brooklyn, NY 11213

כפר חב"ד 60840

oh@chasidus.net

טלפון: 03-738-3734

718-534-8673

הפצה: 03-960-4832

תוכן העניינים

סימן א - בפלוגת הרמב"ם והרמב"ן בגדר בנין המקדש
יקדים פלוגתתם אי גדר הבנין מסתעף מחיוב עבודה או חיוב בפ"ע, ויביא עוד פלוגתא בגדר קדושת מקדש אי המקום גורם או דהוי כתנאי צדדי / יתלה ב' הפלוגתות, ויסיק דמר אמר חדא ומא"ח ול"פ, רק תלוי אי קאינן בחלות קדושה שע"י עבודה או בחלות קדושה עצמית לישראל
(ע"פ לקוטי שיחות חל"ו עמ' 291 ואילך)

סימן ב - בגדר כל שהוא בפגימת אבני מזבח ומקדש
יחלק בדברי הרמב"ם בין דין אבן שנפגמה קודם שנבנית במזבח לבין אחר שנבנית; יחקור בגדר דין כל שהוא בפגימה, אי הוי שיעור חיובי דמדה הכי קטנה או היינו דליכא בזה שום שיעור, עפ"ז יבאר כפתור ופרח החילוק הנ"ל
(ע"פ 'הלכות בית הבחירה להרמב"ם עם חידושים וביאורים' סי' ה)

סימן ג - שיטת הרמב"ם בענין תכלית בית הבחירה ובגדר הארון . . . יז
יוכיח דגם הרמב"ם מודה להרמב"ן דחפץ המקדש הוא מנוחת השכינה / יפלפא בשיטת הרמב"ם שלא מנה עשיית הארון למצוה, ויבאר חילוקו משאר כלי המקדש / יסיק בדרך חידוש דעשיית הארון אינה נמנית כמצוה לדורות, כי לאחר עשייתו פעם אחת שוב שרתה השכינה לעולם
(ע"פ סי' ט שם)

סימן ד - בגדר או"ת לשיטת הרמב"ם כג
פלוגתת רש"י והרמב"ם בענין אורים ותומים / מביא ביאור שיטת הרמב"ם דבבית שני עשו אורים ותומים - דהאו"ת הם אבני החושן / מקשה ע"כ מסוגיית בגמ' ביומא ומיישב / מדקדק דהרמב"ם ורש"י חולקים בענין נוסף, ומבאר דאזלי לשיטתיהו
(ע"פ סי' יב שם)

סימן ה - בגדר אמה טרקסין לשיטת הרמב"ם כז
יקשה על דברי הרמב"ם אמאי בבית שני לא הי' די בפרוכת ושינו בבנין להוסיף אמה על מדתו, ויפלפל בכמה מהתי' בזה, ויחדש דלהרמב"ם גדר אמה זו במקדש לא הי'

רק משמש למקום אחר למחיצה וכיו"ב אלא דין מקום בפ"ע, ושינוי זה מסתעף מגדר
בנין קבוע שבמקדש, ועפ"ז מיישב כל פרטי שיטת הרמב"ם ולשונותיו בזה
(ע"פ סי' כב שם)

סימן ו - בפלוגתת הש"ס כמה שערים היו לעזרה לז

יביא פלוגתת אביי ורבא אי נחלקו המשניות, ויקשה אמאי פסק הרמב"ם כאביי /
יקדים דבפיה"מ דברי הרמב"ם לכאור' סותרים מרישא לסיפא, ויכריח דלהרמב"ם אף
לרבא לא איפליגו בשמירה ושפיר פסק כרבא / ידחה דלפ"ז יוקשה ארבא גופי' מ"ט
לא פירש כאביי לגמרי / יחדש דכל פלוגתת הש"ס במספר השערים אינו במציאות,
ורק כמה פתחים היו בדין שער / עפ"ז מבאר דלרבא נחלקו המשניות כמה שערים
היו מחוייבים שמירה / יתרץ עוד קושיא, מה ששינה הרמב"ם מלשון המשנה / לפ"ז
יבאר ההכרח דרבא לפרש דתנא קמא פליג ויתרץ פסק הרמב"ם בס' היד
(ע"פ סי' יד שם)

סימן ז - דין בדיקת העזרה בשבת מג

יביא קושיות המפרשים לדחות ביאור הכס"מ במה שלא התיירו שבות בבדיקת
העזרה / יסיק דהוא מגדר כבוד הבית, ולזה לא שייך כאן ההיתר ד"אין שבות
במקדש" / עוד יבאר דדין כבוד הבית הוא ממצות בנינו, ובדבר שהוא מבנין הבית
עצמו לא נאמרו דינים הבאים מקדושתו
(ע"פ סי' יח שם)

בפלוגתת הרמב"ם והרמב"ן בגדר בנין המקדש

יקדים פלוגתתם אי גדר הבנין מסתעף מחיוב עבודה או חיוב בפ"ע, ויביא עוד פלוגתא בגדר קדושת מקדש אי המקום גורם או דהוי כתנאי צדדי / יתלה ב' הפלוגתות, ויסיק דמר אמר חדא ומא"ח ול"פ, רק תלוי אי קאינין בחלות קדושה שע"י עבודה או בחלות קדושה עצמית לישראל

ובזה איפליג על הרמב"ן – כידוע ומבואר כבר כמ"פ, מחלוקתם בזה (ראה בארוכה לקו"ש חי"א ע' 116 ואילך – ביאור עומק סברתם, ולשיטתייהו בזה בכמה פרטים. ועוד) – דהרמב"ן ס"ל (כמ"ש בפ"י רושו על התורה, ר"פ תרומה): "עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון² כמו שאמר (תרומה כה, כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת על כן הקדים הארון והכפורת בכאן (בפ' תרומה) כי הוא מוקדם במעלה כו', אבל משה הקדים בפרשת ויקהל (לה, יא ואילך) את המשכן ואת אהלו ואת מכסהו וכן עשה בצלאל (לו, ח ואילך) לפי שהוא הראוי לקדם במעשה". היינו, דגדר הבנין הוא חיוב בפ"ע להיות מקום שהקדושה שורה בו.

א

יקדים פלוגתתם אי גדר הבנין מסתעף מחיוב עבודה או חיוב בפ"ע, ויביא עוד פלוגתא בגדר קדושת מקדש אי המקום גורם או דהוי כתנאי צדדי

כ' הרמב"ם ריש הל' בית הבחירה¹ "מ"ע לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש". פירוש, דלשיטת הרמב"ם עיקר גדר מצות מקדש היא עבודת המקדש, בהקרבה ובעלי' לרגל, היינו דאף גדר חיוב הבנין הוא מסתעף מחיוב עבודה במקדש, מה שע"ל בית המוכן ומוכשר להקרבה, ולא ענין בפ"ע.

2) ראה גם תנחומא פרשת ויקהל ז. וראה שם ו. שמור"ר פ"ג, ב. ועוד.

1) וכן בסהמ"צ שם (מ"ע כ). וראה שם שרש יב.

וכן מובן מדברי הרמב"ן בריש פ' ויקהל, שציווי זה "יתכן שהי' זה ביום מחרת רדתו ואמר לכולם ענין המשכן אשר נצטווה בו מתחלה קודם שבור הלוחות, כיון שנתרצה להם הקב"ה ונתן לו הלוחות שניות כו' הנה חזרו לקדמותם ולאהבת כלולותם ובידוע שתהי' שכינתו בתוכם כענין שצוהו תחלה כמו שאמר (תרומה שם, ה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ולכן צוה אותם משה עתה ככל מה שנצטווה מתחלה".

והנראה לחדש עוד בביאור הפלוגתא, דאזלו בזה לשיטתייהו לענין אחר בגדר קדושת מקדש. דהנה, הרמב"ן בהמשך דבריו (ר"פ תרומה) מבאר גדר ענין השראת השכינה במשכן: "וסוד המשכן הוא שיהי' הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר וכמו שנאמר שם (משפטים כד, טז) וישכן כבוד ה' על הר סיני וכתוב (ואתחנן ה, כא) הן הראנו ה' אלקינו את כבודו ואת גדלו וכן כתיב במשכן וכבוד ה' מלא את המשכן והזכיר במשכן שני פעמים (סוף פרשת פקודי מ, לד-לה) "וכבוד ה' מלא את המשכן כנגד את כבודו ואת גדלו". ובסוף פרשת פקודי כתב: "וכבוד ה' מלא את המשכן כי תוכו מלא הכבוד כי הכבוד שוכן בתוך הענן תוך המשכן כענין שנאמר בהר סיני (יתרו כ, יח) אל הערפל אשר שם האלקים".

ומבואר בספרים⁶, דכוונתו בזה לבאר גדר קדושת משכן ומקדש (וכמו שהביא שם גם כמה פסוקים בנוגע לביהמ"ק) — שנחלקו בזה כבר

[ובביאור תורף דברי הרמב"ן ומה שרצה לחדש בזה נ"ל, דהנה, הרמב"ן ס"ל (ריש פרשת ויקהל) ציווי הקב"ה למשה על עשיית המשכן (בפ' תרומה) הי' לפני חטא העגל וציווי משה לישראל (בפ' ויקהל) הי' אחר החטא וסליחתו למחרת יוהכ"פ⁷, וכיון שכן הי' מקום לפרש דבציווי ה' למשה הקדים הארון והכפורת כי לפני חטא העגל הי' עיקר המכוון בבנין המשכן לצורך השראת השכינה, והו"ע הארון והכפורת, אבל אח"כ כשחטאו בעגל⁸ הי' תוכן המשכן בשביל הכפרה על חטא העגל, שזהו בעיקר על ידי העבודה במשכן, הקרבת הקרבנות⁹, ולכן אפשר לומר שלכן בפ' ויקהל לא הקדים משה הארון והכפורת, להורות שמעתה עיקר החפץ במשכן אינו השראת השכינה אלא הכפרה על חטאים כו'.

וכדי לשלול סברא זו מבאר, שטעם השינוי ש"משה הקדים בפרשת ויקהל את המשכן כו' וכן עשה בצלאל" הוא "לפי שהוא הראוי לקדם במעשה", שמזה מובן, שגם לאחר חטא העגל נשאר ענינו העיקרי של המשכן היותו "מקום מנוחת השכינה שהוא הארון".

(3) וכדעת זח"ב קצה, א.

(4) ראה תורת משה להחת"ס תרומה (שם, י) ומלבי"ם שם, שמבארים השינוי ע"פ הנ"ל, דעשייתו היתה אחר חטא העגל.

(5) בס' חמדת ישראל (קונטרס נר מצוה ס"ו (מ"ע כ)) מבאר כן, ומתיר עפ"י הסתירה בדברי הרמב"ן, דכיון שהרמב"ן מודה דכל תכלית בנין המשכן הי' בעיקר הארון א"כ מדוע מנה עשיית הארון וכפורת מצוה בפ"ע (שם בהשגותיו לסהמ"צ להרמב"ם מ"ע לג), מלבד מצות בנין ביהמ"ק (שם מ"ע כ). אבל ע"פ מ"ש בפנים בפירוש הרמב"ן אא"פ לפרש כן, ראה לקו"ש חי"א ע' 118 ואילך ובהערה 25 שם.

(6) אוה"ת ויצא קעח, א ואילך. ביאורו להצ"צ ויצא ע' קג ואילך. סה"מ תר"ל ע' סג ואילך. ועוד [והובא במקומות הנ"ל מעבודת הקודש ח"ג פנ"ה. כוזרי מאמר ב ס"ח, ס"י וסי"ד. עיקרים מאמר ב פי"ז. ועוד]. וראה גם סה"מ פר"ת ע' קפד ואילך. תרפ"ז ע' פג ואילך. לקו"ש חי"ט ע' 141 ואילך.

הרמב"ן והרמב"ם:

ב

יתלה ב' הפלוגות, ויסיק דמר אמר חדא
ומא"ח ול"פ, רק תלוי אי קאינן בחלות
קדושה שע"י עבודה או בחלות קדושה
עצמית לישראל

והנה מזה שברמב"ן מבאר ענין קדושת
המקום עצמו בקדושת שכינה (כבוד ה') בהמשך
לדבריו דעיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת
השכינה שהוא הארון, מסתברא, דשיטתו בגדר
מטרת המשכן ושיטתו באופן השראת השכינה
בו תלויות זב"ו. וגם הרמב"ם דפליג עליו בב'
ענינים אלו, מסתבר ששיטתו בשניהם מיוסדת
על אותו הדבר.

ויש לבאר קשר הענינים, ובפשטות:

הרמב"ן כ' ד"עיקר החפץ במשכן הוא מקום
מנוחת השכינה (שהוא הארון), לפי שס"ל
דהשראת השכינה במקדש אינה רק בגדר תנאי,
אלא דמקום המקדש עצמו נתקדש בקדושת
השראת שכינה, ולכך שפיר שייך לומר דעיקר
החפץ הוא מקום מנוחת השכינה, דהא מנוחת
השכינה שייכת היא לגוף מקום המקדש;

משא"כ להרמב"ם שכ' דעיקר מצותו של
עשיית המשכן הוא רק מגדר בית המוכן
להקרבת קרבנות ואליו תהי' הליכה לרגל,
לשיטתו אזיל, דהשראת השכינה במקדש היא
רק בגדר תנאי מה שעל ידו תבוא השכינה
לשרות בישראל¹⁰ הבאין שמה, שעולין לרגל
או מקריבין קרבנות, ועל ידו עובר הדיבור
והנבואה למשה וכמ"ש "ונועדתי לך שם ודברתי
אתך מעל הכפורת".

10 ראה גם חינוך מצוה צה.

לדעת הרמב"ם⁷ אין לומר שמקום המקדש
עצמו נעשה מקודש בקדושת שכינה, שהרי
שכינה אינה בגדר מקום, רק מקום המקדש הוי
מקום המוכשר שיעבור על ידו גילוי השכינה,
אבל לא שהוא עצמו נעשה מקום המקודש
בקדושת שכינה, פירוש דהמקום הוא רק בגדר
תנאי שאין הקדושה שורה אלא כשישנו למקום
זה, אבל אין המקום מעצמיות הדבר [וכהא"⁸
דאין נבואה שורה אלא בא"י, דנבואה היא
השגה בבחי' ראי' רוחנית שאין הדבר הנראה
בגדר מקום, וודאי א"א לומר דהמקום גורם
ממש, ואעפ"כ אין ראי' זו מתגלה לנביא אלא
בא"י בלבד – היינו דהוא תנאי שא"א בלא זה].

אבל הרמב"ן ס"ל⁹ דמקום הבית עצמו
נתקדש בקדושת שכינה והמקום גורם, היינו
דהשכינה הי' במקום המקדש עצמו, וע"ד משכן
השכל במות, שהשכל מלובש במוח והמוח
משיג את השכל.

7 מו"נ ח"א פכ"ה [וכ"ה דעת הרס"ג (האמונות
והדעות מאמר ג פ"י. וראה גם שם מאמר ב פ"ח).
הרד"ק (ראה פירושו עה"פ מ"א ח, כז), ועוד – כהובא
בדרושים שבהערה הקודמת].

8 הובא בדרושים הנ"ל.

9 ראה דרושים הנ"ל, שהובא שם הרמב"ן הנ"ל
דסוף פרשת פקודי, ודברי הרמב"ן בשער הגמול
"בענין גן עדן התחתון" – "גם המקום ההוא נכבד מכל
שאר מקומות העולם השפל כו' וע"כ יראו בו מראות
אלקי' משאר מקומות הארץ כאשר אנחנו מאמינים
שא"י וירושלים כו' וכ"ש בהמ"ק כסא ה' וכענין שנאמר
(ויצא כח, יז) מה נורא המקום הזה אין זה כ"א בית
אלקי' וזה שער השמים תלה נבואתו הבאה אליו כו'
מן המקום ההוא כו' כלימוד משה בסיני כענין שכתוב
(תרומה כה, מז) אשר אתה מראה בהר".

חידושים וביאורים

ט

עצמו, שהוא ושכנתי (ולא גדר הציווי שבו להאדם), השראת השכינה שהיתה בו מלמעלה, וזה ה' בעיקר ע"י הארון.

וע"פ הנ"ל שב' הפלוגתות תלויות זב"ז, מסתבר לומר, שגם בהפלוגתא הב' אם השראת השכינה היתה המקום עצמו או רק על ידו, הרי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

ויש לומר תוכן הענין בזה בעמקות יותר, דהנה בקדושת ישראל איכא ב' פרטים, מה שמקודשים בעצם, ומה שאיכא חלות קדושה ע"י עבודה שבמקדש. וזהו החילוק בין מ"ש הרמב"ם והרמב"ן, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וכל אחד מיירי בחלות קדושה אחרת: הרמב"ם קאי בקדושה שע"י קרבנות כו', והרמב"ן קאי בחלות קדושה שישנה כבר מקודם בישראל, דבשביל זה הוא בנין הבית.

ואף בהבנין עצמו לא איפליגו כאן, דכל אחד מיירי מחלק אחר שבבנין:

חלות הקדושה שמייירי בה הרמב"ם, שייכת בעיקר גבי מקום העבודה — העזרה וההיכל; ומה שישנה עוד קדושה שאינה תלויה ע"י עבודת מקדש, הוא בקדש הקדשים, שאינו מקום עבודה ואין נכנסים שם כל השנה כולה (רק כה"ג ביום הכפורים בלבד)¹², ובו גופא — בארון, שלא ה' בו עבודה¹³, וכל ענינו הוא מקום מנוחת השכינה.

מיהו ביאור זה אינו די, שהרי גם לדעת הרמב"ן השראת השכינה במקדש ודאי אין במקום לבדו גורם ואינה מצד מקום המקדש עצמו, אלא זהו בשביל ישראל, וכפי שהאריך הרמב"ן (בר"פ תרומה), דלאחר מ"ת "וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצום כו' מעתה הנה הם לו לעם כו' גוי קדוש והנה הם קדושים ראויים שיהי' בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהי' לו בית בתוכם מקודש לשמו ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל" (וממשיך "והנה עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כו").

ונמצא שגם לדעת הרמב"ן עיקר השראת השכינה במקדש אינה אלא בשביל ישראל¹⁴, אלא שפלוגתתם היא, שלדעת הרמב"ם עיקר ענין המקדש הוא בשביל העבודה דישראל (הקרבת קרבנות כו'), ואילו לדעת הרמב"ן, עיקרו הוא בשביל השראת השכינה בישראל.

ותו, הא נתבאר במ"א (לקו"ש ח"ד ע' 1346 הערה 24) בנוגע לפלוגתת הרמב"ם והרמב"ן בעיקר תכלית המקדש, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", היינו דזהו גדר ציווי הבנין, ורק שהרמב"ם בספר הלכה שלו (וכן בספר המצות), דמייירי בהדינים והלכות שבזה, היינו גדר הציווי להאדם — מדבר בתוכן ענין המצוות שנצטוו ישראל לעשות בביהמ"ק, והרמב"ן מדבר בגדר ענין וחפץ אשר בהמשכן

12) כלים ספ"א. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הכ"ב.

13) ראה לקו"ש ח"ד ע' 7-1346 בהערות. וראה צפע"ג עה"ת (ר"פ תרומה. פרשת ויקהל לז, א) דהארון ולא ה' בגדר כלי שרת.

11) להעיר מרמב"ן תצוה כט, מו. בחיי שם. בחיי ס"פ שלח.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

ג

היום הזה", וכפי שהאריך ברמב"ם¹⁵ "בעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות ויאשיהו המלך צוה וגנוז במקום שבנה שלמה".

ונמצא שענין ושכנתי בתוכם, השראת השכינה דקדושת ישראל, הרי בבית שני לא רק שלא ה' חסר בזה אלא ה' במעלה יתירה, כי זה גופא שהארון ה' באופן של גניזה בקה"ק¹⁶ מורה על דרגא נעלמת יותר בהשראת השכינה¹⁷.

15 רפ"ד דהל' ביהב"ח. וראה בארוכה לקו"ש חכ"א ע' 158 ואילך.

16 ראה בארוכה לקו"ש שם (ס"ה ואילך), בביאור דברי הרמב"ם דגניות הארון הוי חלק מבנין הבית וקה"ק, וכן נקבע מלכתחילה בבנין הבית. וראה בהמובא שם מתוס' הרא"ש להוריות יב, א. צפע"נ עה"ת הפטורת פרשת פקודי, שזהו מה שאמר שלמה (מ"א ח, כא) ואשים שם מקום לארון.

17 ואף שברז"ל הנ"ל (הערה 14) וביומא (ט, סע"ב ואילך) איתא שלא הוי שריא שכינה במקדש שני, ומבואר בתניא (פנ"ג. וראה ע"ח שער מיעוט הירח (שער לו) פ"ב. לקו"ת ר"ה ס, ב. ובכ"מ) שדרגת השכינה שבבית שני היא למטה יותר (ה' תתאה) מהגילוי שבזמן בית ראשון (ה' עילאה) [והמעלה שבבית שני שאז הוי ישראל במדרגת בעלי תשובה הוא מצד מעלת זיכוך ועליית המטה ששייכת יותר למציאות העולם — ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 27 ואילך. 62 ואילך. ועוד],

הרי זהו בגילוי, אבל בפנימיות הרי מזה גופא שהוא שייך לבע"ת מובן שהוא אור עצמי יותר — ראה לקו"ש שם (ע' 27 ואילך) הערה 20, 26.

ע"פ הנ"ל יש לבאר עוד פרט לפי דעת הרמב"ן בנוגע לבית שני, דלכאורה צ"ע: מאחר שלא ה' בו ארון, הרי חסר בעיקר החפץ שבמקדש, מקום מנוחת שכינה, שהוא הארון?

ולבד מזה הא אמרו בב"ב (ג, סע"א ואילך) דמ"ש (חגי ב, ט) "גדול יהי כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", פירושו, שבית המקדש השני ה' גדול יותר בבנין ובשנים מבית הראשון. ואינו מובן, כיון שבבית שני ה' חסרים בו ה' דברים¹⁴, ובראשם ה' חסר הארון שבו הוא "עיקר החפץ" של המקדש, איך שייך להשוות בית שני לבית ראשון בקדושת מקדש שבו שענינה "ושכנתי בתוכם", וכ"ש וק"ו — לומר שהוא גדול ממנו בבנין ובשנים, דאיזה ערך יש לקיום הבית בשנים ובבנין לגבי עיקר גדר הבנין שהוא "מקום מנוחת השכינה שהוא הארון"?

אלא, שענין "מנוחת השכינה שהוא הארון" עיקר גדרו הוא היותו סתום ונעלם, שאינו שייך דוקא לעבודתם שבגלוי, ולכן בבית שני אף שלא ה' בו הארון באופן גלוי בקדה"ק, מ"מ ה' באופן של גניזה בקדה"ק גופא, וע"ד דאיתא בגמרא (יומא נג, סע"ב ואילך) לחד מ"ד "ארון במקומו נגנז" וכמ"ש (מ"א ח, ח) "ויהיו שם עד

14 יומא כא, ב. ירושלמי תענית פ"ב ה"א. ובכ"מ.

בגדר כל שהוא בפגימת אבני מזבח ומקדש

יחלק בדברי הרמב"ם בין דין אבן שנפגמה קודם שנבנית במזבח לבין אחר שנבנית; יחקור בגדר דין כל שהוא בפגימה, אי הוי שיעור חיובי דמדה הכי קטנה או היינו דליכא בזה שום שיעור, עפ"ז יבאר כפתור ופרח החילוק הנ"ל

שתחגור בה הצפורן, אף שלא נתפרש כן להדיא, כי לפום ריהטא סמיך אהא דהזכיר כבר שיעור זה לעיל בסמוך גבי אבן שנפגמה ופסולה לבנין הכבש והמזבח, ומה שנמנע הרמב"ם מלהזכיר שיעור זה בהלכה זו, הוא לפי שדבריו נאמרים בהמשך אחד להלכה שלפני, ולהכי לא ראה שום צורך לחזור ולכפול השיעור האמור בהאי ענינא.

איברא, דישמהמפרשים (מים חיים (להפ"ח) על הרמב"ם כאן) שדקדקו בלשון הרמב"ם לומר דלא ס"ל כן, כי ממה שבאבני היכל והעזרות דייק הר"מ ז"ל לכפול שוב הך דהאבנים "שלימות היו", ולא סמיך בזה אהא דקאי בחד ענינא לומר "וכן אבני היכל והעזרות" ותו לא מידי, ואעפ"כ לא הטריח עצמו להזכיר גבי עזרות גם השיעור דחגירת הצפורן (והשאיר לנו משמעות

א

**יפלפל מהו שיעור פגימה באבני היכל
ועזרות שלא נתפרש להדיא ברמב"ם**

ברמב"ם פרק ראשון מהלכות בית הבחירה הי"ד: "כל אבן שנפגמה כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה הרי זו פסולה לכבש ולמזבח שנאמר (תבוא כז, ו) אבנים שלימות תבנה את מזבח ה'". וסיים בהלכה זו: "וכן אבני היכל והעזרות שלימות היו". ובהלכה שלאח"ז (הלכה טו) כתב: אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולין ואין להן פדיון כו' (ורק לאחר הלכה זו, חזר לעסוק עוד באבני מזבח, בדין אבן שנפגמה אחר שכבר נבנית במזבח, כמו שיובא ויתבאר להלן בארוכה).

והנה, בפשטות נקטינן דאף באבני היכל ועזרות שנפגמו שיעור פגימתן הוא "כדי

כשירות.

וממאי דאף הכא לא הזכיר הרמב"ם שיעור פגימה כדי שתחגור כו', ומה גם שדין זה נכתב לאחר שהפסיק בדין ד"אבני היכל ועזרות שנפגמו כו', אשר (להמפרשים הנ"ל) שיעור פגימה בהנהו אינו כדי שתחגור כו', משמע שגם באבן מזבח לאחר שנבנית במזבח כבר לא נאמר שיעור הפגימה דכדי שתחגור כו'.

ואע"פ שבפשטות הי' לפרש דכיון דשוב מיירי באבני מזבח, הרי השיעור בזה הוא הוא השיעור שבהלכה הראשונה גבי אבני מזבח, "כל אבן שנפגמה כדי שתחגור כו' פסולה לכבש ולמזבח" – מיהו יש לחדש בטעם וסברא דחילוק יש בין האבנים העומדות לבנין המזבח לבין לאחר ששנבנו בו, כמשי"ת.

הנה, הפסול דפגימה ילפינן (כמ"ש הרמב"ם) מקרא ד"אבנים שלימות תבנה את מזבח ה'", והאי קרא בבנין המזבח קא משתעי⁴, ומעתה יש מקום לומר דלאחר שנבנה המזבח שוב יהי' שיעור הפגימה אחר⁵. ואע"ג דבגמרא (חולין יז, סע"ב ואילך) איתא לשיעור "כדי שתחגור בה הצפורן" גבי "פגימת המזבח", ובפשטות מיירי ע"ד אבני המזבח לאחר ששנבנו

(4) ראה רמב"ן שהובא לקמן בפנים.

(5) להעיר מהפירוש במפרשים (פי' הא' בחי' היעב"ץ להל' ביהב"ח כאן הט"ז. צפע"נ תרומות ד, ג. השלמה יח, א (נעתקו בצפע"נ המלוקט להל' ביהב"ח כאן)) בדברי הרמב"ם כאן, דזה שרק אותה האבן פסולה והשאר כשירות הוא דוקא כשנבנה בכשרות ונפגם אחר שנבנית במזבח, אבל בנאו מתחלה אפי' באבן אחת פגומה (שבהלכה יד) כולו נפסל כיון שנעשה בפסול.

דבריו הראשונים להדיא דשיעור הפגימה באבן כדי שתחגור כו' פוסל לכבש ולמזבח דוקא) מוכחא מילתא, דבדוקא עשה כן ורצה לומר דבהנהו ליכא שיעור חגירת הצפורן¹.

והביאו המפרשים ראי' לדבריהם דהכי דינא באבני שאר הבית, מהא דבאבני ביהמ"ק אמרו בש"ס להדיא (גיטין סח, א-ב. סוטה מה, ב) דנחצבו ע"י השמיר, וכבר כתבו התוס' (ד"ה וכמה – חולין יח, א (וש"ח)²) דע"י השמיר אי אפשר שיהיו האבנים חלקות לגמרי ולא תהי' בהם פגימה אפילו כדי שתחגור בה הצפורן³.

ב

ידקדק בדברי הרמב"ם גבי פגימה באבני מזבח אחר שכבר נבנו בו, ויחדש לחלק בינם לאבני מזבח קודם בניינו

והנה, אחר שהשיעור הרמב"ם ב' ההלכות הנ"ל, ולאחרי שהזכיר גם הדין ד"אבן שנגע בה הברזל . . והבונה כו', חזר לכתוב עוד מהלכות פגימה דאבני מזבח בהלכה בפני עצמה (הט"ז): אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל אחר שנבנית במזבח או בכבש אותה האבן פסולה והשאר

(1) וממשיך (הפר"ח): ולא נתבאר בתלמוד כמה שיעור פגימתן ולפיכך לא הזכירו הרב.

(2) הובא בכס"מ לרמב"ם הל' ביהב"ח כאן (וראה חידושים וביאורים מהיעב"ץ לרמב"ם שם פ"א הי"ג).

(3) אמנם מתוס' שם בסופו (ובסוכה מט, א סד"ה שכל; זבחים נד, ב סד"ה אבנים) משמע, דגם באבני ביהמ"ק פסול בחגירת הצפורן – ראה שירי קרבן לירושלמי סוטה פ"ט הי"ג שהקשה על הפר"ח הנ"ל. וראה מנ"ח מצוה צה בתחלתה מש"כ בדעת הרמב"ם. אבל כדברי הפר"ח (במים חיים) כתב גם במהר"י קורקוס על הרמב"ם כאן (נדפס מכת"י ברמב"ם הוצאת שולזנינגער נ.י. תש"ז, ובספר בפ"ע נ.י. תשל"ג).

עולותיך ואת שלמיך וגו' (יתרו כ, כא) וכי עליו אתה זוכה אלא בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר" (לשון רש"י חולין שם – מזבחים נט, א (כמ"ש רש"י)), ובלשון הרמב"ן, "דאי מאבנים שלימות ה"א ה"מ בשעת בנין לכך נאמר עליו". וממאי דהרמב"ם (הכא בהל' ביהב"ח) לא יליף לה מההיא קרא⁹, צריך לומר בפשטות, כנ"ל, דאף גבי אבנים לאחר שנבנו במזבח ילפינן לדין פסול הפגימה מן הכתוב¹⁰ "אבנים שלימות תבנה את מזבח ה'", שהזכירו הרמב"ם בהלכותיו כאן¹¹.

והדרא קושיין לדוכתה – אמאי נמנע הרמב"ם מלהזכיר בפירוש האי שיעורא דכדי שתחגור שהזכיר בהלכה הראשונה, והול"ל כאן "אבן שנפגמה כשיעור זה" (וכיו"ב)¹²; וזוהי הניח לנו הרמב"ם להסיק דבנדו"ד ליתא להאי שיעורא?

(9) והביאו (הא זבחים שם) רק בהל' פסולי המוקדשין (פ"ג הכ"ב – נעתק לקמן סוס"ה) לגבי הפסול דקדשים "שהיו שם שחוטין".

(10) וכפשטות דברי רש"י חולין (ית, רע"א), הובא בתוס' סוכה מט, א רד"ה שכל – בתחלתו. וכהפי' ברמב"ן שם. חי' הרשב"א חולין שם ד"ה פגימת. וראה גם תוס' חולין יז, ב. פי' הרא"ש מדות פ"ג מ"ד. ריטב"א חולין שם.

(11) ולהעיר ממאירי חולין שם שכתב הדרשה דאבנים שלימות לגבי הבנין ואח"כ ממשיך "ואף אם נפגמה בשיעור זה אחר הבנין נפסל".

(12) ודוחק גדול לומר, שלא הוצרך לומר כאן שיעור הפגימה (הפוסלת) – כי החידוש בהלכה זו הוא (לא ד"אותה האבן פסולה" – שזה מובן מאליו מהלכה יד – כ"א) רק ד"השאר כשרות" (וראה בהנסמך לעיל הערה 2) – כי מפשטות לשון הרמב"ם משמע שבא להודיע גם דין זה ד"אותה האבן פסולה".

במזבח⁶ – מיהו הא גופא שהקפיד כאן הרמב"ם לשנות מלשון הש"ס, נגד דרכו להעתיק דיני הגמרא "כצורתם וכלשונם" (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה. וש"נ), וכתב השיעור דפסול הפגימה "כדי שתחגור בה הצפורן" דוקא בשייכות לבנין הכבש והמזבח, ע"פ הכתוב "אבנים שלימות תבנה את מזבח ה" – ולא סידר דבריו באופן שהשיעור דחגירת הצפורן יכלול בהדיא⁷ גם האבנים לאחרי שנבנו במזבח כבש"ס – משמע, דאיהו סבר דבאבנים אלו לא נאמר השיעור "כדי שתחגור בה הצפורן".

ג

ידחה הסברא לחלק בדיני אבני מזבח אליבא דהרמב"ם, וישוב לקושייתו בדברי הרמב"ם

איברא, דדוחק להעמיס חילוק הנ"ל בדעת הרמב"ם (ש"אבנים שלימות תבנה" קאי רק על האבנים לבנין המזבח), דהא הרמב"ם לא הזכיר שום לימוד אחר מקראי לענין אבן שנפגמה אחר שנבנית במזבח, ושוב על כרחין דס"ל דמחד קרא נפקא.

אכן, הרמב"ן (חולין שם סד"ה וכולן פגימתן (ז"מ"מ)⁸) הביא לענין אבני מזבח לאחרי שנבנו במזבח – ילפותא אחרינא: "וזבחת עליו את

(6) פרש"י חולין שם בסוף העמוד. וברגמ"ה חולין שם (ית, רע"א): כדי פגימת המזבח שאם הי' מזבח פגום נפסל מלהקריב עליו. וראה להלן בפנים (מרמב"ן) ובהערה 10.

(7) ובפרט שהפסיק ביניהם באבני היכל ועזרות אשר (לפי המפרשים הנ"ל) שיעורם שונה, וכנ"ל סעיף א.

(8) וראה גם ריטב"א חולין שם (ית, רע"א סד"ה כדי).

ומעתה יש לומר ההסברה בזה, ע"פ ביאור כללי בגדרי שיעור כל שהוא.

דהנה, שיעור כל שהוא מצינו ברמב"ם כמ"פ, ולדוגמא: "יין שנתנסך לעכו"ם אסור בהניי' והשותה ממנו כל שהוא לוקה . . . וכן האוכל כל שהוא מתקרבת עכו"ם מבשר או מפירות אפילו מים ומלח האוכל מהן כל שהוא לוקה" (הל' מאכלות אסורות פ"א ה"א). ועד"ז כ' הרמב"ם בהל' עבודה זרה לגבי ע"ז (פ"ז הט"ו) ולגבי שלל עיר הנדחת (פ"ד ה"ו).

והגאון הרגזובי (הל' מאכלות אסורות שם בסופו (צב, ד)) הוסיף לציין נמי לדברי הרמב"ם הל' שבת (פ"ח ה"ה), היכא דהזכיר כמה דברים שאיסור ההוצאה שלהם הוא "בכל שהוא"¹⁸. מיהו, (לכאורה) יש חילוק בין המקומות הנ"ל להוצאה בשבת, בהקדם מה שיש לחקור בגדר האיסור דכל שהוא דמצינו לפרשו בב' דרכים: בדרך אחת אפ"ל דהוי שיעור חיובי באיסור זה המסויים – דיש איסורים ששיעורם בגרורת, בכזית כו', ואיכא נמי מיני איסורים ששיעור האיסור שיש בהם הוא בכל שהוא. או שמא אפ"ל דכשאמרו ששיעורו כל שהוא היינו לומר דזהו סוג איסור שאין לו שיעור, ולהכי האיסור חל בכל שהוא כי אינו בגדר שיעור.

ומצינו לחדש נפקותא לדינא מזה, דאם שיעור הוא – הרי כמו בשיעור גדרו הוא שאפשרי שיוגרע; משא"כ כל שהוא – גדרו להיפך מזה: כל שהוא שאין פחות הימנו. ומעתה נפקא מינה לדינא כשנפל מהתערובה לתערובה

הל' ביהב"ח כאן.

(18) וראה בהמשך דברי הצפ"נ הל' מאכ"ס שם.

ד

יקדים חילוק גדול בדין כל שהוא בכמה מקומות אם פירושו דאיכא שיעור לאיסור והשיעור הוא כ"ש או היינו דליכא שיעור בהאי איסורא

והנראה בזה בדרך מחודשת, בהקדים הידוע (גם) בשיעור "כדי שתחגור בה הצפורן" (לענין לסכין של שחיטה) כבר שקלו וטרו והסיקו כמה דיעות¹³ בגודל האי שיעורא גופא, עד דאיכא דאמרי ששיעור חגירת הצפורן הוא אפילו בפגימה כל שהיא, ובאמת אפילו להנך דסברי¹⁴ לפרש (בדברי הרמב"ם) דכוונתו לשיעור הכי קטן שבעולם, "כל שהוא" (ל' השו"ע שנסמן בהע"ט¹⁵), מכל מקום הא גופא דלא נקט הרמב"ם כאן הלשון "כל שהוא"¹⁶ וכיו"ב, אלא "כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה", מובן שכוונת הרמב"ם לדייק שיש לה שיעור מסויים¹⁷.

(13) ראה ראשונים לחולין שם. נ"כ הטושו"ע יו"ד סי"ח ס"ב. וראה בפרטיות קו"א לשו"ע אדה"ז יו"ד שם. שו"ת הצ"צ יו"ד סט"ז ובפסקי דינים מא, ב ואילך (הנסמן עה"ג בשו"ע שם).

(14) ראה דרישה (סק"א) ופר"ח (השלם – סק"ה) יו"ד שם. פמ"ג (משב"ז) שם סק"ב. פלתי סק"א. וראה שו"ת צ"צ שם.

(15) אלא שבשו"ע שם "ובלבד שתחגור בה כל שהוא אפי' חוט השערה", והוא מהרשב"א בתורת הבית בית א' שער ב. וראה בהנסמן בהערות 13, 14.

(16) ובקריית ספר להמבי"ט הל' ביהב"ח כאן כתב "ובפגימה כל שהיא כחגירת הצפורן לא היא אבן שלימה".

(17) ובפרט שבהל' שחיטה (פ"א ה"ד. הכ"ג). וראה מ"מ להי"ד) לא כתב הרמב"ם דהשיעור פגימה בסכין הוא כדי שתחגור, וראה תבואות שור שם סק"ס-ו. צפע"נ הל' שחיטה שם (נעתק בצפע"נ (המלוקט) להל' ביהב"ח כאן). וראה המובא בלשד השמן על הרמב"ם

ה

**עפ"ז מבאר שפיר חילוקי הדינים בפגימת
אבן שרמב"ם כאן בטעם וסברא**

ומעתה יש לבאר גם דברי הרמב"ם הכא
בהל' בית הבחירה, ובהקדם הידוע בספרים
(ראה יד מלאכי שהובא לעיל) דאין דרכו של
הרמב"ם לכתוב בפירוש דינים מחודשים (מלבד
המקומות שבהם כתב "ויראה לי", הנמצאים
ברמב"ם במספר מצומצם, כיוצאים מן הכלל²²),
אבל בכמה מקומות שינה לשונו וסידר דבריו
באופן כזה שאפשר ללמוד מזה חידוש בדיו
פרטי.

ועד"ז י"ל בנדו"ד: בזה שדייק הרמב"ם
לכתוב שיעור פגימת האבן "כדי שתחגור בה
הצפורן", דוקא גבי בנין אבן במזבח ובכבש –
והלומד מבחין ששינה כאן מן הש"ס, כנ"ל;
ובנוגע ל"אחר שנבנית במזבח" אינו מוסיף
"אבן שנפגמה פשיעור זה" וכיו"ב (ועוד אומרים
דבריו דרשני בזה שבין ב' הלכות לענין אבני
מזבח הפסיק בענין אחר, וסידר שם בהלכותיו
דין "אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו
פסולין כו") – רמז לנו (והדגיש) שב"אבן
שנפגמה כו' אחר שנבנית במזבח" מיתוסף עוד
פסול שאינו שייך לשיעור "כדי שתחגור בה
הצפורן כסכין של שחיטה", רק הפסול הוא בכל
שהוא, ובגדרי כל שהוא כנ"ל.

וטעם וסברת חילוק דין זה:

שני' וכו'. וראה פלוגתת הט"ז (י"ד סצ"ב סקט"ז)
והש"ך (נקודת הכסף שם) בכהאי גוונא. ומעתה
נמצא דלא נחלקו במציאות אם שייך שיוגרע
אלא פליגי בגדר דין זה¹⁹.

ומעתה י"ל דזהו החילוק בין גדר כל שהוא
באיסור ההוצאה בשבת לכל שהוא שבאיסור
ע"ז, דבנוגע להוצאה בשבת שאיסור ההוצאה
בכלל הרי יש לו שיעור, ומוכח דהוי בסוג
איסורים שיש בהם שיעור, שוב מובן דהנך
דברים שאיסורם הוא בכל שהוא ה"ז מפני
שבהם השיעור הוא כל שהוא – אם מפני שגם
"כל שהוא" מדברים אלו חשוב הוא מצ"ע, וע"ד
"פלפל כל שהוא, עיטרן כל שהוא ריח טוב
כל שהוא וכו'" (ל' הרמב"ם הל' שבת שם), או מפני
ש"מצניעים אותם לגניזה" (רמב"ם שם) – היינו
שבני אדם מחשיבים (מצניעים) מדברים אלו
גם כל שהוא.

משא"כ בנוגע לעיר הנדחת ועד"ז בע"ז
בכלל, שע"ז נאמר (ראה יג, יח²⁰) "ולא ידבק
בידך מאומה מן החרם"²¹, איסור "כל שהוא"
אינו מפני ש"כל שהוא" הוא גדר של שיעור,
אלא מפני שהשיעורו רחמנא דאיסור ע"ז אין
לו שום שיעור – "מאומה", וכבר מפורשים
הדברים בלשון הרמב"ם (הל' מאכא"ס שם ה"ב):
כיון שאיסור זה משום עכו"ם הוא אין לו שיעור
ונאמר בעבודת כו"ם ולא ידבק בידך מאומה מן
החרם.

19 וראה פמ"ג (משב"ז) שם. שו"ע אדה"ז או"ח
סתמ"ז סט"ז. ואכ"מ.

20 הובא ברמב"ם הל' מאכא"ס שם (ה"ב) כדלקמן
בפנים (וכן בהל' ע"ז פ"ד שם).

21 ראה ציוני מהר"ן על הרמב"ם הל' מאכא"ס שם
(ה"א).

22 מאה פעמים ועוד כתב הרמב"ם בספרו "יראה
לי" (נסמנו במבוא לרמב"ם צילום דפוס רומי ר"מ
ירושלים תשט"ו – ע' ו) שאינו בערך לרבבות
ההלכות שבספרו. ועוד ועיקר – בהנ"ל כולל גם מה
שפסק והכריע כו', ובפנים מדובר ע"ד חדושי דינים.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

"כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה". משא"כ אבן שנפגמה אחר שנבנית במזבח, מאחר שהדבר נוגע מצד הדין ד"לה"א", שזהו "מזבח ה'", ה"ז קשור לא רק להחיוב ד"אבנים שלימות תבנה את מזבח ה'"²⁶ אלא גם עם הגדר דנתיצת המזבח, שהוא קשור עם "לא תעשו פן (כמו למזבח דע"ז) לה"א";

ומעתה, כשם שבע"ז האיסור הוא בכל שהוא, לא בגדר שיעור כנ"ל, עד"ז הפגימה בהאבן שנבנית במזבח אינה בגדר שיעור, אפילו לא שיעור הכי קטן "כדי שתחגור בה הצפורן" (אפילו להדיעות דהיינו כל שהוא), אלא אבן שנפגמה סתם, בלי שיעור²⁷, "אותה האבן פסולה"²⁸.

[ועפ"ז י"ל שגם בזה שאין הרמב"ם מפרש

הרמב"ם כתב בהל' ביהב"ח בהלכה שלאח"ז (פ"א הי"ז) "הנותץ אבן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח דרך השחתה לוקה שנאמר (ראה יב, ג, ד) ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשו כן לה"א". ומאחר שאיסור זה שייך ובא בקשר לע"ז – וכמו שהרמב"ם מדגיש בהל' יסוה"ת (פ"ו ה"ז) "הסותר אפילו אבן אחת דרך השחתה מן המזבח או מן ההיכל או משאר העזרה לוקה שנאמר בעבודת כוכבים כי את מזבחותם תתוצון (תשא לד, יג (ועד"ז ואתחנן ז, ה)²⁹) וכתוב לא תעשו כן לה"א" – נמצא שהאיסור הוא גם כשהוא נותץ אפילו כל שהוא מאבן אחת מן המזבח וכיו"ב – ונותץ כל שהוא היינו פוגם (אפילו כל שהוא), וכמ"ש באוה"ח (עה"ת ראה שם) "שלא אמר בדיוק אבן אחת אלא שעושה בנתיצתו רושם בבנין"²⁴.

ושבו מובן החילוק בין אבן שנפגמה לפני שנבנית במזבח ובכבש לאבן שנפגמה כו' אחר שנבנית במזבח או בכבש, דהפסול דאבן שנפגמה קודם הבנין הוא מצד הציווי והחיוב "אבנים שלימות תבנה את מזבח ה'", שהאבנים צריכות להיות שלימות בשעת הבני' – ולהכי שפיר איכא שיעור בהפגימה, דצ"ל בה שיעור המחשיב פגימה זו לחסרון וקלקול בה"שלימות" דהאבן²⁵, והשיעור הוא

"באבנא כל דהוא כדכתיב אבנים שלימות" (וראה רמב"ן, רשב"א וכו' שבהערה הנ"ל), אין הכוונה כל שהוא ממש – שלא בגדר "שיעור", כ"א "כל שהוא" לגבי השיעור דטפח או כזית שבפגימת "סיד" המבואר שם.

26) שבוה הוא המדובר בחולין (בשיעור כדי שתחגור בה הצפורן).

27) ואף ש"מזבח שנפגם מבניין [היינו מסיד המזבח כו'] פחות מטפח כשר" (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ב) – י"ל ע"פ מ"ש הריטב"א (חולין שם) ד"סיד שהוא מקובץ מדברים נפרדים וטבעו להפריד כל דהו כשמתביש ואם אדם מקפיד בו הרבה לא תמצא מעולם מזבח כשר". וי"ל, דכיון שסיד אינו דבר שלם אלא מקובץ מדברים נפרדים, לא חל עליו גדר "פגימה" בפחות מטפח, משא"כ באבן דגם אם נפגם כ"ש הוי אבן פגומה. ועצ"ע.

28) אפילו את"ל (כנ"ל ס"ב) שלהרמב"ם גם באבני מזבח לאחרי שנבנית במזבח הפגימה היא "כדי שתחגור בה הצפורן", יש לומר, דזה גופא שלא כתבו מפורש בדין זה הוא, לפי שבאבני מזבח, זה ההפגימה פוסלת כדי שתחגור בה צפורן, הוא לא בגדר שיעור פגימה, אלא סימן על פגימה כל שהיא.

23) וצ"ע שאינו מביא הפסוק דראה – ובפרט שבהמשך ההלכה מביאו. וראה ספר המדע (ירושלים, תשכ"ד) מב' דפוסים, שהכונה להפסוק דראה. ואכ"מ.

24) הובא במנ"ח מצוה תלו (מה, ב). ובהמשך לזה מביא מ"תוס' מכות (כב, רע"א) שכתבו גבי עצי הקדש דהשורף חייב אף שאינו שוה פרוטה ופשוט דה"א"צ שום שיעור כלל דעל כל שהוא חייב כו' דאיסורי ע"ז הוא בכ"ש ועז"נ לא תעשו וכו' וחייבים על כ"ש".

25) ולפ"ז מש"כ ברש"י חולין (הנ"ל הערה 10)

גם בהאיסור של "לא תעשון כן לה"א", דאמנם הלאו ומלקות הם על עשיית האדם, אבל תוכן האיסור וגדרו כוללים ושוללים נתיצת האבן בכל אופן שהוא, שכל דבר שב"מזבח ה' אלקיך" לא יהא נתוץ ובטל.

[ויש להוסיף בזה עפ"י דברי הצפע"נ (הל' יסודי התורה שם³¹) בגדר "לא תעשון כן לה"א", שהחיוב בזה הוא אינו רק מה שהוא מפקיע את הקדושה³² מהאבן, אלא גם מה שע"ז נפסל המזבח (או נעשה חסרון בהעזרה כו')³³ – דעד"ז י"ל ב"אבן שנפגמה . . אחר שנבנית במזבח", דאיתא לב' פרטים אלו: הן הפקעת הקדושה מהאבן – "אותה האבן פסולה"; והן ביטול קדושת המזבח בנוגע להקרבה³⁴, כמ"ש הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין, "שהרי אין שם מזבח לזרוק עליו ונאמר וזבחת עליו . . בתקונו לא פגום"³⁵.

שיעור ב"אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו", אי"ז מפני ששיעור פגימתן הוא גדול מ"כדי שתחגור בה הצפורן" (כנ"ל ס"א), אלא אדרבה, מאחר שהאבנים נעשו חלק מההיכל והעזרות²⁹ – אין איסור הפגימה בהם בגדר שיעור, אלא הוא בכל שהוא³⁰].

ואע"פ שהלאו ומלקות בנתיצת אבן נאמרו דוקא בפעולת האדם: "הנותץ אבן אחת מן המזבח . . שנאמר . . לא תעשון כן לה"א", ויתירה מזו – דוקא ב"דרך השחתה" – אבל מובן שגם הנתיצה (פגימה) הנפעלת בהחפצא, כשלעצמה, אפילו שלא ע"י פעולת גברא ובדרך השחתה, יש לה שייכות והיא ע"ד כבגדר ביטול ע"ז:

כשם שמצות "ונתצתם את מזבחותם גו'" אין תוכנה רק מעשה הניתוץ של הגברא, אלא גם ביטול המציאות של "מזבחותם", עד"ז הוא

31 וראה גם מהד"ת לד, סע"ד. עד, ג. ועוד (נעתקו בצפע"נ המלוקט להל' ביהב"ח כאן).

32 וראה מנ"ח שבהערה 24.

33 ועיין בצפע"נ שם שעפ"ז מתרץ שינוי ל' הרמב"ם בין הל' יסוה"ת שכתב "הסותר" ומוסיף "או משאר העזרה", ובהל' ביהב"ח כ' "הנותץ" ולא כתב "מן העזרה".

34 ראה מאירי שבהערה 11, שמוסיף שם (נפסל) כולו".

35 ומטעם זה הוסיף הרמב"ם כאן בהט"ז "והשאר כשרות", כי אף שאין שם מזבח לזרוק עליו, דהמזבח נפסל, שאר האבנים נשארו כשרות, ובמילא אפשר להכשיר המזבח ע"י חליפת אבן הפגומה. וראה בהנסמן לעיל הערה 5.

29 ועפ"ז לא יוקשה קושיית התוס' (דלעיל הערה 3) איך נבנה ביהמ"ק ע"י שמיר, כי דין זה באבני היכל כו' הוא רק לאחר שנבנית, משא"כ בהשמיר שהיה לפני הבנין.

30 אבל זה שהרמב"ם סתם (בהי"ד) "וכן אבני ההיכל וההעזרות שלמות היו" (וקאי על האבנים קודם שנבנו) – הוא לפי ששיעור פגימתן גדול יותר מ"כדי שתחגור בה הצפורן", דאל"כ איך בנו המקדש ע"י שמיר (כנ"ל ס"א מהפר"ח).

ועוד י"ל, שכאן לא הוצרך הרמב"ם לפרש השיעור, כי סמך על מ"ש בתחילת הלכה זו (משא"כ הדין ד"אבני היכל ועזרות שנפגמו" שבא בהלכה בפ"ע). וראה מנ"ח הנ"ל הערה 3 (שתי' קושיית התוס' לדעת הרמב"ם).

שיטת הרמב"ם בענין תכלית בית הבחירה ובגדר הארון

יוכיח דגם הרמב"ם מודה להרמב"ן דחפץ המקדש הוא מנוחת השכינה / יפלפל בשיטת הרמב"ם שלא מנה עשיית הארון למצוה, ויבאר חילוקו משאר כלי המקדש / יסיק בדרך חידוש דעשיית הארון אינה נמנית כמצוה לדורות, כי לאחר עשייתו פעם אחת שוב שרתה השכינה לעולם

א

יוכיח דגם הרמב"ם מודה להרמב"ן דחפץ המקדש הוא מנוחת השכינה

ידועה מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, מהו עיקר המקדש. דהרמב"ם (בסהמ"צ מצוה כ') כתב "שצונו לבנות בית הבחירה לעבודה, בו ה' ההקרבה והבערת האש תמיד ואליו תהי' ההליכה לרגל הקבוע בכל שנה, והוא אמרו יתעלה ועשו לי מקדש", הרי גילה הרמב"ם

(* הערת המו"ל: נערך ע"פ מכתב רבינו – ר"ח סיון תשכ"ד למחבר הספר "בדבר מלך", הרה"ג ר' יצחק שי' רייטפארט. ההערות דלהלן בשוה"ג הם הערות המו"ל בנספחים לספר 'הל' בית הבחירה להרמב"ם עם חידושים וביאורים' (ע' רכו ואילך).

(1) ועד"ז הוא ברמב"ם ריש הל' ביהב"ח ובסהמ"צ שורש יב.

דעתו דעיקר המקדש הוא ההקרבה. אכן הרמב"ן כתב בריש פרשת תרומה "והנה עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כמה שנאמר ונועדתי ודברתי אתך מעל הכפורת"² (והארכתי בכ"ז במק"א³).

והנה, לכאורה יוקשה בדעת הרמב"ם, שהרי כתוב זה עצמו שמביאו "ועשו לי מקדש" – מבאר כוונת העשי' "ושכנתי בתוכם", ומקום "ושכנתי" זה – ג"כ מפורש בכ"מ בקרא שהוא הארון (עיי"ש ברמב"ן). וראי' (ועכ"פ – זכר) לדבר גם מדברי הרמב"ם עצמו (מו"נ ח"ג פמ"ה) וז"ל: וצונו אנחנו שנבנה היכל לשמו יתעלה

(2) וראה ג"כ רמב"ן עקב י, ה.

(3) ראה גם לקו"ש ח"א ע' 116. וראה לקו"ש ח"ז ע' 200 הערה 20. חט"ז ע' 438 ואילך. חכ"ו ע' 177. ועוד.

המשכן שהי' מלכתחילה רק "לפי שעה", דירת עראי ולא מנוחה ונחלה].⁴

אלא שהרמב"ם מדבר בענין המצות שנצטוו בני ישראל לעשות בבית הבחירה, והרמב"ן מדבר בענין וחפץ אשר במשכן עצמו, שהוא "ושכנתי" וזה הי' בעיקר – ע"י הארון.

ב

יציע לומר דלשיטת הרמב"ם עשיית הארון הוא מציוויים הכוללים, וידחה דסו"ס איכא בזה ציווי על מעשה מיוחד

ידועה הקושיא על שלא מנה הרמב"ם עשיית הארון במנין המצות (ובפרט – שמנה מצות משאו בכתף. ושקו"ט בכ"ו בארוכה בפ' רי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג בסופו פרשה נב). ולא עוד אלא שבסהמ"צ שם כשמבאר הטעם שאינו מונה את עשיית "המנורה והשלחן והמזבח וזולתם" כי "כלם מחלקי המקדש והכל יקרא מקדש", אינו מזכיר כלל את הארון.

ולכאורה יש לתרץ – כי הארון ענינו רק כלי שיהי' "ושכנתי בתוכם"⁵, וזהו כללות ענין כל

(קצט, ג-ד).

9) שהמשכן גם קדושתו היא עראית, וביהמ"ק קדושתו נצחית, זאת מנוחתי עדי עד, ושוב לא שרתה שכינה במק"א. ראה מו"ק (ט, א); משכן שאין קדושתו קדושת עולם. . . מקדש שקדושתו קדושת עולם. ועוד. וראה בזה לקו"ש ח"א ע' 177, 182. חט"ז ע' 305 הערה 52. חכ"ט ע' 73. חט"ז ע' 466 ואילך. חכ"ד ע' 79 ואילך. וש"נ. ושם ציין ג"כ לפירוש הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג מ"ע פד-פה. ועוד. – ולכן גם הקדושה שנפעלת ע"י הארון, בביהמ"ק היא נצחית; משא"כ במשכן, שאין בו קדושה זו אלא כשהארון נמצא בו.

10) ראה לקמן בסוף הסעיף.

ונשים בו הארון שיש בו כו'⁴.

ועל כרחק צ"ל שגם לדעת הרמב"ם החפץ במקדש הוא מנוחת השכינה, ובעיקרה הוא על הארון, ובמילא מובן שבו תלוי' גם שלימות קדושת המשכן.

[ולכן המשכן בזמן שלא הי' בו הארון, הי' לו דין במה גדולה (תוספתא זבחים ספי"ג. וראה ג"כ מאירי מגילה ט, ב). ואין להקשות מהא דביהמ"ק בקדושתו⁵ גם לאחר⁶ שנגנו (ואפילו לאחר שניטל) הארון⁷ – כי הוא לפי ש"שכינה אינה בטילה"⁸ (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו); משא"כ

4) וראה לקו"ש ח"א ע' 137 הערה 17 שמביא דעת הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"י הי"א) בפירוש "כלפי שכינה" שביומא עג, א – שהכוונה להארון, ע"ש.

וראה לקו"ש חכ"ח ע' 64 הערה 31 שמביא שבמגילה כא, ב: ונר מערבי כלפי שכינה, וברמב"ם הל' ביהב"ח פ"ג ה"ה: וזה הנר האמצעי ("והוא הנקרא נר מערבי" – רמב"ם שם) פניו כנגד קדש הקדשים.

5) הכוונה לזה שביהמ"ק נשאר בקדושתו – בתור בית בנוי; משא"כ זה ש"מקריבין כו' אע"פ שאין שם בית בנוי כו" (רמב"ם שבפנים) שונה לגמרי מדין ביהמ"ק בנוי, כמבואר באחרונים. וראה הגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים – הוצאת תשנ"א ח"ב ע' תרפא הערה ד"ה חיוב (ואכ"מ).

6) ראה לקמן בפנים שכשהארון גנוז בביהמ"ק זה מוסיף בקדושת ביהמ"ק.

7) שנגנו ע"י אישיהו בזמן בית ראשון – למ"ד הכי; ויש מ"ד שניטל – (בעת חורבן בית ראשון לבבל ושוב לא חזר) היינו בבית שני. – ראה לקו"ש חכ"א ע' 156 ואילך.

8) לכאורה הכוונה (ראה לעיל הערה 5): כשם שמתעם ששכינה אינה בטילה מקריבין אע"פ שאין בית, כך גם בנוגע להשראת השכינה המיוחדת המתוספת ע"י שהארון במקומו, ושלימות קדושת המקדש שע"ז – שאי"ז בטל ע"י גניזת הארון ואפילו ע"י נטילתו (וראה פי' הרי"פ פערלא דלקמן בפנים

הל' בית הבחירה להרמב"ם

מעניני (קדושת) הארון¹⁴, אי נמי אינה לדורות). ובכ"ז מונה הרמב"ם מ"ע דמשא הארון בכתף (סהמ"צ מ"ע לד. הל' כלי המקדש פ"ב הי"ב) ומל"ת דלא יסורו הבדים ממנו (סהמ"צ מל"ת פ"ו. הל' כלי המקדש שם הי"ג), כי – לדיעה זו – אין תלוי' בזה קדושת הארון וענינו ד"ושכנתי בתוכם" (שהוא מ"עניינים הכוללים" שאינם כלולים במנין המצוות, כנ"ל), כ"א ציווי מיוחד הוא לכהנים¹⁵ שישאוהו בכתף וכו'.

איברא, דכבר נרמז לעיל דפירוש זה בשיטת הרמב"ם דוחק הוא, דסו"ס כיון שיש ציווי על "מעשה מיוחד", עשיית הארון – למה לא יכנס במנין המצוות¹⁶? ומה בכך שענינו כולל, כיון

ב-ג). אנציקלופדי' תלמודית ערך ארון בסופו.

14) שלדעת המנ"ח והקנאת סופרים ועוד (כנ"ל בהערה הקודמת) תכלית עשיית הארון הוא לשם הלוחות – נתינת הלוחות בתוכו (אלא שמקומו של הארון הוא בקודש הקדשים), משא"כ לפירוש המבואר כאן, הוא להיפך, שהלוחות ניתנו בארון לא לצורך הלוחות, אלא לשם קדושת הארון, והענין בעשיית הארון הוא אך ורק להיות כלי להשראת השכינה, ונתינת הלוחות בו אינו אפילו ענין נוסף בעשיית הארון. – וההכרח בזה הוא, שאם נאמר שבנוסף לזה שהארון הוא כלי להשראת השכינה יש בו גם הענין של נתינת הלוחות (בתור ענין בפני עצמו) – הי' צריך למנותו במנין המצוות מחמת ה"מעשה המיוחד" הזה, בדוגמת בנין ביהב"ח שנמנה במנין המצוות מחמת העניינים דהקרבה וכו', כנ"ל.

15) כ"ה דעת הרמב"ם (ולהרמב"ן הציווי הוא על הלויים) – ראה לקו"ש חכ"א ע' 160 הערה 35. חי"ח ע' 194 הערה 71. חי"ט ע' 316. חכ"ח ע' 49 ואילך. וש"נ.

16) כלומר: לפי פי' הנ"ל יוצא, דאפילו אם יש ציווי על "מעשה מיוחד", שאין אנו יודעים עליו משאר המצוות, אלא שענין הציווי כולל את התורה והמצוות כולן – אינו נמנה במנין המצוות. וע"ז כתב כאן שהוא דוחק. כי מה בכך שענינו כולל, אבל המעשה שעליו נצטוינו אין אנו יודעים אותו משאר המצוות. והרי הטעם שאין ציווי כולל נמנה הוא מפני "כי לא צוה

התורה והמצוה, והלא כבר הודיענו הרמב"ם בשרשי המצוות ד"אין ראוי למנות הציוויים הכוללים התורה כולה" (סהמ"צ שרש ד'. וראה נ"כ שם). והציווי לעשות הארון אף שהוא "מעשה מיוחד" (שע"ז) כתב הרמב"ם בשרשי המצוות שם, דהיכא שמתוסף מעשה מיוחד שפיר נמנה למצוה, הרי ענינו – כולל עניני "התורה כולה" ו"המצוות כולם" ולכן עדיין נחשב כציווי כולל וע"ד "וערפכם לא תקשו עוד" (שמביא בסהמ"צ שם).

ובכ"ז נמנה בנין ביהב"ח אף שענינו "ושכנתי בתוכם", כי בענין ביהב"ח ישנם עוד עניינים: ההקרבה וכו'¹¹, והם הם שנמנו בתרי"ג המצוות¹² – משא"כ בארון דליכא עוד דבר מלבד זה שענינו כלי להשראת השכינה (ונתינת הלוחות בארון – לפירוש זה¹³ – אינה אלא פרט

11) לכאורה הכוונה ב"עניינים" לשון רבים וב"וכו" ל"וחוגגין כו" שבריש הל' בית הבחירה ועד"ז בסהמ"צ שורש יב ומ"ע כ' (וראה ג"כ לקו"ש חי"ב ע' 59 הערה 16. ועוד).

12) כנ"ל בפנים, שהרמב"ם מדבר בענין המצוות שנצטוו בני' לעשות בביה"ב, ואת זה מנה במנין המצוות (וראה לקו"ש חי"א ע' 124 שאין הקרבת הקרבנות ושאר העבודות שבביהמ"ק שייכים לענין השראת שכינה כו'. ע"ש).

13) משא"כ לפי' המנ"ח מצוה צה, וז"ל: "עיקר עשיית הארון כדי שיהיו הלוחות מונחים בתוכו, כמבואר בפ' תרומה (כה, טז) ונתת אל הארון כו' את העדות, ובפסוק מלכים (א' ח, ט) אין בארון רק שני לוחות העדות. . ובבית ראשון שנגנו ארון עם העדות בימי יאשי' המלך ע"ה לא עשו עוד ארון ובבית שני לא הי' הארון, כי למה צריך הארון, כיון שנגנו הלוחות גם כן אין מצוה לעשות ארון, והארון אינו מעכב אף שהוא מדיני המצוה להר"מ מכל מקום יש הרבה דיני המצוות שאין מעכבין בדיעבד". ובקנאת סופרים לסהמ"צ (בשורש יוד ובמ"ע לג) כתב עד"ז לדעת הרמב"ם. וראה לקו"ש חכ"ו ע' 177. רי"פ פערלא שם (קצט,

חידושים וביאורים

כא

ע"ז "ונועדתי לך שם". ולאחרי שנעשה זה פעם אחת ושרתה השכינה ובאופן ד"אינה בטילה" לעולם – שוב לא מצינו מצוה בעשיית הארון כי כבר פעלה עשי' הראשונה פעולתה להשרות השכינה לעולם. אלא רק שישנו חיוב שכל זמן שישנו הארון (ולאחרי שיתגלה לעת"ל²¹) – נצטוו לשאתו בכתף ושלא יסירו הבדים.

ושוב מחזור היטב הא דלא נמנית עשיית הארון במצות (לדורות)²² ולא הובאו דיני עשייתו, כי מאי דהוי הוי²³, ומזמן בנין ביהמ"ק הא' – אין כל ציווי בזה.

ובזה מתורץ ג"כ הא דבמלחמות פלשתים וכיו"ב²⁴ לא גנזו את הארון עד עבור המלחמה (וע"ד שעשה יאשיהו) – וע"פ הנ"ל מובן, כי במשכן שילה וכו' – נטילת הארון ממקומו²⁵ היתה מבטלת ה"ונועדתי לך שם", שהרי בנטילתו הי' למשכן רק קדושת במה גדולה

שנוסף ציווי "מעשה מיוחד" (וכדברי הרמב"ם הנ"ל בשרשי המצוות שם). ולא עוד אלא שכל-שכן הוא ממ"ע דאמונת ה' דמונה הרמב"ם (סהמ"צ מ"ע א. ריש הל' יסוה"ת) אף שענינה כולל עוד יותר¹⁷.

ג

יחדש דעשיית הארון הי' ציווי רק לשעתו כדי להשרות השכינה במקדש, ושוב אינה בטילה לעולם

והנראה לפרש בשיטת הרמב"ם באופן אחר, ובהקדם תמיהות גדולות: (א) למה השמיט הרמב"ם כל דיני עשיית הארון?¹⁸ (ב) איך זה נטל יאשיהו הארון ממקומו שנצטוו בני"י (תרומה כו, לג) לשומו שם וגנזו (דה"ב לה, ג)? ובש"ס (יומא נב, ב) מוכח שלא הי' זה ע"פ הציווי וכיו"ב, כ"א שדאג שמא יגלה לבבל לאחרי זמן?

ולתרץ כל הנ"ל י"ל – דמעשה יאשיהו מוכיח דקראי¹⁹ כפשוטם²⁰, דהציווי דעשיית הארון והבאתו לקדה"ק הוא אך ורק כדי לפעול שיהי'

לעשות זולת מה שידענו" כבר משאר המצות. וא"כ כשהמעשה הוא מיוחד, כבנדר"ד, אף שענינו כולל, יש למנותו במנין המצות. – וראה לקו"ש ח"ד ע' 1131. ע' 1144-5 הערה 5. ע"ש.

17) ולהעיר ממה דאיתא בסהמ"צ להצ"צ ריש מצות האמנת אלקות.

18) ראה לקו"ש ח"א ע' 118 הערה 24.

19) בתרומה כה, י ואילך: ועשו ארון עצי שטים וגו' ונתת אל הארון את הלוחות אשר אתן אליך. . ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך, ונועדתי לך שם גו'.

20) היינו, שא"ז שלומדים דין חדש ממעשה יאשיהו, אלא גילוי מילתא בעלמא הוא (ראה ב"ק ב, ב) שהפירוש בהכתובים שבהם הציווי על עשיית הארון, הוא כפשוטם.

21) ראה רמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ שורש ג, מ"ע לג, ועוד.

22) כמבואר בסהמ"צ שורש ג, שמצוה שאינה נהגת לדורות אינה נמנית במנין המצות.

23) ראה יומא ה, ב (והתירוץ שם "למיסבר קראי" – אינו שייך לספר היד שענינו רק "הלכות הלכות", כידוע וכמבואר כמ"פ בספר חידושים וביאורים בהל' בית הבחירה ובכ"מ).

24) והרי גם בזה הי' מקום לדאגה שמא ישבוהו פלשתים, וכמו שהי' בפועל – ראה שמואל א ד (ואילך).

25) וראה לקו"ש ח"ט ע' 198 הערה 17, וז"ל: וביהושע (כד, כו) שהביאו הארון לשכם (וכ"פ ברד"ק שם כד, א). אבל לכאורה פי' שבאותו מאורע הובא (ע"פ הוראת שעה) הארון לשכם ולא דמלכתחילה הובא לשכם (וצע"ג פי' התפא"י שם סקל"ח דמלכתחילה הובא – דאיך יפרנס העבודה ביוה"כ וכו'. ועוד ועיקר התמי' לומר דבמשך עשירות בשנים הי' כל המשכן וכליו במקום אחד והארון במק"א! – שוב ראיתי בתפארת יעקב שם שהעיר בדברי התפא"י ואכ"מ.

ממילא לא תוכל להיות הנגיעה ביוהכ"פ (וכמה דוגמאות לזה בהלכה שאין מחוייב לעשות איזה דבר קודם זמן החיוב אף שע"ז ממילא ימנע אח"כ מלקיים דין, ואפילו בחיוב ואיסור ברור²⁷. וראה בזה שדי חמד אס"ד מע' יוהכ"פ ס"א סק"י. ושם נסמן לש"ס, ראשונים וכו').
(ב) מ"ד דצריך שיגע – יסבור כמ"ד דלא גנוז יאשיהו (אלא שניטל הארון לבבל) כהפלוגתא בזה ביומא (גב, ב) [ודלא כפסק הרמב"ם – דנגזז].

אלא שעדיין צ"ע בזה, דהנה המורם מכל הנ"ל דבר חידוש, דלא הי' בארון שום עבודה (כמו בשאר כלי המשכן); וענינו הוא כלי לגילוי השכינה שלמעלה²⁸. ובה צע"ק מענין ההזי' על

(27 ראה לקו"ש ח"ח ע' 63 הערה 12*, וז"ל: ידועה השקו"ט בגדרי החיוב להכין מכשירי מצוה וכיו"ב, לפני זמן חיוב קיום המצוה – ראה שו"ע אדה"ז אר"ח סרמ"ח סי"ג, שלפי דעה א' מותר לצאת בשיירא קודם ג' ימים לפני השבת, גם כשיודע בכירור גמור שבודאי יצטרך לחלל שבת אח"כ (והטעם: כי ג' ימים הראשונים שבשבוע אינם מתייחסים לשבת הבא – שם סעיף ה'); וגם לפי דעה השני' שם שיש איסור בזה (וכן האיסור בג' ימים שלפני השבת – לד"ה, האיסור הוא רק מד"ס. וראה שד"ח הנסמן בפנים – שקו"ט אם מותר (וצריך) להתענות בצום גדלי', באם א"א יהי' לו עי"ז להתענות ביו"כ שלאחריו. ושם (ד"ה אמנם נראה), שגם לדעה השני' הנ"ל מותר להתענות. וראה לקו"ש ח"ג ע' 1000 הערה 22. עיי"ש.

(28 ועפ"ז ימתק מה שלא מצינו לכאורה שכשעושין ארון (חדש) אין בו קדושת הארון עד שיעשו בו עבודה (כגון הזי' על הבדים), דלכאורה, הרי "מכאן ואילך עבודתן מחנתות" (שבועות טו, רע"א. וש"נ. רמב"ם הל' כלי המקדש פ"א הי"ב); ולא עוד אלא שגם בהכלים שעשה משה הי' בהן (בנוסף לזה שמשחתן מקדשתן (שבועות ורמב"ם שם)) מצוה וגדר דחנוכה ע"י התחלת העבודה (כמבואר בלקו"ש ח"ח ע' 99 הערה 56. וש"נ), וא"כ למה לא חינכו וקידשו את הארון ע"י עבודה. ועפ"ה המבואר בפנים מובן זה, כי הדין דעבודתן מחנתות אינו אלא בהכלים שיש בהם

וכנ"ל (והטעם – מפני שהיתה רק דירת עראי) – ורק שבמקום פקו"נ (מיתת אנשי בית שמש ש"א ו, יט ואילך)²⁶; ומיתת עוזה (ש"ב ו, ז) הותר שלא להחזיר הארון למשכן –

וע"פ הנ"ל נמצא, דמעשה יאשיהו הוי ראי' חזקה לשיטת הרמב"ם דאין מ"ע כלל (משנבנה ביהמ"ק) לעשות ארון. ולפענ"ד כ"ז ברור וגם פשוט.

אלא שמ"מ גנוז יאשיהו את הארון בביהמ"ק דוקא ולא במקום אחר, כי אף ש"שכינה אינה בטילה", מ"מ כמה דרגות איתנהו בהשראת השכינה שבבית המקדש, כמפורש בש"ס (יומא כא, ב). והלא נצטוו במ"ע נצחית – שבביהמ"ק תהי' אותה דרגת ההשראה שבאה ע"י שהכניסו לשם הארון באופן דדירת קבע. ובעת שישראל זוכין יש דרגא נעלית מזו: כשהארון נמצא (עכ"פ גנוז) בביהמ"ק, יותר מזה – כשנמצא במקומו (בקדה"ק וכו').

אלא שעדיין יש להבין: לדעת המ"ד (ירוש' יומא פ"ה ה"ד) דבמצות הזי' על הכפורת צריך שיגע בכפורת – איך זה גנוז יאשיהו את הארון, שהרי (עכ"פ לכתחילה) צריך שיגע.

וי"ל: א) דהדאגה שיגלה לבבל מספיק כוחה לגנוז הארון בזמן שאין כל חיוב (אפילו לכתחילה) שיהי' בקה"ק, אף שלאח"ז בדרך

(26 ויד באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' ויד בעם שבעים איש חמשים אלף איש . . . ויאמרו אנשי בית שמש מי יוכל לעמוד לפני ה' האלקים הקדוש הזה . . . וישלחו מלאכים אל יושבי קרית יערים לאמר השיבו פלשתים את ארון ה' רדו העלו אותו אליכם. ויבאו אנשי קרית יערים ויעלו את ארון ה' . . . ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים והיו עשרים שנה גו'. – וראה סוטה לה, סע"א ואילך. ועוד.)

חידושים וביאורים

כג

הי' קיום עבודה זו כל אותן השנים שהי' המשכן בנוב וגבעון והארון בקרית יערים ועיר ציון. ועל כרחין צ"ל שהעיקר בזה הוא מקום (בדי) הארון שבקדה"ק³¹. אבל קשה למ"ד דהזי' על הכפורת צריך שיגע בכפורת (ירושלמי שם). ועכצ"ל דגם לדידי' אינו מעכב כלל³² ונוב וגבעון יוכיחו. ועצ"ע³³.

בין הבדים ועל הפרוכת ועל מזבח הזהב מעכבות זו את זו (מנחות כז, א. רמב"ם הל' פסוהמ"ק פ"ב ה"ג).

(31) היינו שאין הארון סיבה להזאות שבין הבדין שלו, אלא רק סימן בלבד על המקום שבו צריך להזות. ונמצא שאין שום עבודה בהארון כלל.

(32) ואינו עבודה בארון גופי'.

(33) אולי – מפני שזה שבנוב וגבעון לא הוחזר הארון למשכן – הי' מטעם פיקו"נ, כנ"ל. וראה חידושים וביאורים בהל' בית הבחירה סי' ט בסופו. סימן יא, ובפרט – סעיף א בסופו.

בין הבדים²⁹ וכו'³⁰. וי"ל בהקדם התמי' איך

עבודה, וזהו גדרם ותוכנם, אבל הארון גדרו שאין בו עבודה כלל, אלא תוכנו הוא רק כלי ו"שכנתי בתוכם", ולכן מיד כשנתנו בו את הלוחות (וכו') – נפעלה בו קדושתו בשלימות.

(29) היינו דאשכתן כאן עבודה בארון. וקושיא זו היא לא רק למ"ד דההזיות צריך שיגעו בכפורת, אלא גם למ"ד דאי"צ שיגעו (דכ"ה להרמב"ם דבי' עסקינן); כי אע"פ שאי"צ שיגעו, הרי הזיות אלו צריכות להיות "על הכפורת ולפני הכפורת" (ראה יומא נה, א), נמצא שהזיות אלו שייכות להארון, והיינו שהן עבודה בהארון [ראה חידושים וביאורים בהל' בית הבחירה סי' יא שיש ב' דעות בענין הכפורת, דלחד מ"ד היא חלק מהארון, ולאידך מ"ד היא כלי בפני עצמה. עיי"ש בארוכה. אבל גם להך מ"ד דהיא כלי בפני עצמה יש להקשות קושיא הנ"ל, כי כאן לא נחית לחלק וכפורת בכלל "ארון" המבואר כאן, כמובן].

(30) לכאורה הכוונה ב"וכו" הוא ההזיות שעל הפרוכת (משנה זבחים מז, א) – ולהעיר שההזיות על

בגדר או"ת לשיטת הרמב"ם

פלוגתת רש"י והרמב"ם בענין אורים ותומים / מביא ביאור שיטת הרמב"ם דבבית שני עשו אורים ותומים – דהאו"ת הם אבני החושן / מקשה ע"כ מסוגיית בגמ' ביומא ומיישב / מודקדק דהרמב"ם ורש"י חולקים בענין נוסף, ומבאר דאזלי לשתתייהו.

בפירושו עה"ת (שמות כח, ל) וז"ל עה"פ ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים גו: את האורים ואת התומים הוא כתב של שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו, ובמקדש שני הי' החשן שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים, אבל אותו השם לא היה בתוכו, ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר ושאל לו המשפט האורים (במדבר כו, כא). עכ"ל¹. היינו דלרש"י לא היו זקוקים לאו"ת בבית שני כי חסרון האורים ותומים אינו נוגע לעצם החושן אלא לענין ה"משפט", ולכן אין הכה"ג מחוסר בגדים בהעדרם².

א

יביא מח' רש"י והרמב"ם אם היו או"ת קיימים בבית שני, ותי' הב"ש על קושיית הראב"ד במ"ש הרמב"ם דבלא או"ת הי' מחוסר בגדים

ברמב"ם פ"ד מהל' בית הבחירה ה"א: "ואף אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקודש ולא היו נשאלין בהן שנאמר עד עמוד כהן לאורים ותומים (עזרא ב, סג) ולא היו עושין אותן אלא להשלים שמונה בגדים לכהן גדול כדי שלא יהא מחוסר בגדים". עכ"ל. ועד"ז כתב בפ"י מהל' כלי המקדש ה"י, עיי"ש.

ובהשגות הראב"ד הל' ביהב"ח שם כתב: וחיסור בגדים שאמר אינו כלום שאינו מחשבון הבגדים. ע"כ. וראה כס"מ שם. ועד"ז כ' רש"י

(1) וראה עוד בזה: תוד"ה ואורים יומא כא, ב. רשב"ם ב"ב קלג ב ד"ה לגזבר. ראב"ע ויקרא טז, ד.
(2) וראה ביאורו בלקוטי שיחות חלק י"א תצוה (ב).

ב

יבאר דרש"י למד שיטתו מהסוגיא ביומא דמשמע שאו"ת נחסרו ממש. יתרץ דברי הגמ' לשי' הרמב"ם ויבאר ההוכחה לשי' הרמב"ם מל' הש"ס

אלא דלכאורה צ"ב דהנה יעויין בגמ' יומא כ"א ע"ב, דפריך על אש של מערכה: ובמקדש שני מי הואי והאמר רב שמואל בר איניה מ"ד כו' אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכפרת וכרובים אש ושכינה ורוה"ק ואורים ותומים, ומשני: אמרי אין, מיהוי הוי סיועי לא מסייעא ע"כ, ומשמע דרק לענין אש אמרינן דמיהוי הוה (אף שנמנתה בין ה' דברים) אבל לא אמרי' כן לענין שאר דברים שנמנו שם בין בית ראשון לבית שני, אלא הם אף מיהוי לא הוו. וי"ל שזהו באמת הטעם דלא רצה רש"י לומר שהיו אורים ותומים בבית שני ורק שלא היו משיבין כדעת הרמב"ם ודעימי', כי אי"ז במשמעות הגמ' וכנ"ל.

וי"ל דס"ל להרמב"ם דלאחר שבע"כ הוצרך הש"ס לתרץ כן לגבי אש המערכה דמיהוי הוי וסיועי לא מסייעא, שוב אפשר לומר כן גם לגבי או"ת שהיו אלא שלא היו משיבין. או י"ל יתירה מזו, דלענין או"ת מעיקרא לא הוו מקשי דשפיר י"ל מסברא שהיו ורק לא היו משיבין, ורק באש שהוא ענין בלתי מצוי ומנוגד לטבע האש ש"סיוע לא מסייעא" לא סליק המקשן אדעת' לומר כן ולכן הקשה מאש דוקא.

ונראה לומר דיתירה מזו – מסוגיית הש"ס שם מדוייק דוקא כדעת הרמב"ם, דהנה בכ"מ בחז"ל⁵ שנמנו דברים שלא היו בבית שני

והנה בביאור שי' הרמב"ם שבבית שני עשו אורים ותומים אלא שלא היו נשאלין בהן מפני שלא היתה שם רוח הקודש וכמוש"כ בהל' כלי המקדש שם, כתב בבאר שבע לסוטה מח ע"א³ דס"ל להרמב"ם שאבני החושן הם עצמם האורים ותומים⁴ (ולא השם המפורש שנתון בהם), וכדמוכח מהא דלא הזכיר בפ"ט מהל' כלי המקדש גבי עשיית בגדי כהונה את האורים ותומים וגם לא את נתינתן בחושן, וכ"מ בפיהמ"ש לסוטה פ"ט מ"ב שכתב: ושמיר נחש חופר אבנים ובו פתחו אורים ותומים. עכ"ל.

[וכן פירש ר"א בן הרמב"ם בפירושו על התורה (שמות כה, ל): והחכמים ז"ל אומרים שהם (האורים והתומים) תוארים לאבנים כו'. עכ"ל. ומסתבר ששיטתו זו היא גם שי' אביו הרמב"ם דאבני החושן הם האו"ת, וי"ל דאזיל לשיטתי' בפירוש תיבת "חשן", שכ' (שם ד) בשם אבני אביו: ואמר אבי אבא שגורתו מן חש שטעמו מהירות התשובה אצל השאלה באורים ותומים כו'. ע"כ. הרי שהאו"ת הם חלק מהחשן עצמו ועד שהחשן נקרא שמו כן על שמם, כי מכיון שהאו"ת הם הם אבני החשן עצמו מובן שהאו"ת הם עיקר החושן ולכן נקרא על שמם].

ולכך ס"ל להרמב"ם דמוכרח לומר שהאו"ת היו בבית שני, שהרי בלעדס אין כאן חושן והכהן מחוסר בגדים, אלא שלא היו נשאלין בהן.

3) וכ"ה במרכבת המשנה הל' בית הבחירה שם. הכתב והקבלה שמות כח, ל.

4) כשיטת הגאונים וכו', ראה תורה שלמה תצוה שם שכ"ה שיטת רה"ג ורש"ג ורנ"ג, הובאו באוצה"ג ברכות ד, א, הרלב"ג בשם רז"ל. מדרש לק"ט תצוה כט. וראה פי' רגמ"ג ב"ב קכב, א.

5) במדב"ר (בהעלותך פט"ו, י"ד) ותנחומא

הל' בית הבחירה להרמב"ם

פניו כלפי שכינה דקתני כיון דלאורים ותומים קרי שכינה הרי האו"ת היו על לבו ולא שייך למיתני פניו כלפי שכינה דאפשר שלא יהיו פניו כלפי החושן. עי"ש. ולכא' היא קושיא רבה אשיטת רש"י.

ולמשנ"ת י"ל בפשטות דרש"י והרמב"ם אזלי בזה לשיטייהו, דרש"י דס"ל דאורים ותומים היינו השם המפורש שבחושן, שפיר קרוי או"ת שכינה, אבל הרמב"ם דס"ל דאבני החושן הם האורים והתומים ולא השם, הרי א"א לפרש "כלפי שכינה" על האו"ת ולכן פירש "כלפי ארון".

כ"כ המאירי ביומא שם דכלפי שכינה היינו כלפי ארון, ואף הוא אזיל לשיטתו שכתב ביומא ע"א ע"ב: וזהו שבבית שני אעפ"י שעשו או"ת להשלים מנין הבגדים כו' מ"מ לא היו נשאלין בהם מפני שלא היתה בהם רוה"ק. ע"כ. היינו דאף הוא אזיל בשיטת הרמב"ם דלעיל.

ד

**יבאר עפ"ז עוד פלוגתא שנח' המאירי
ורש"י לענין קושיית הש"ס גבי "מילתא
דלא כתיבא"**

ולפי דרכינו דהמאירי אזיל בשי' רמב"ם גם לענין הפלוגתא דלעיל מה היו או"ת, תתבאר עוד פלוגתא:

ביומא ה' ע"א: מ"ט דמ"ד מילואים כל הכתוב בהן מעכב, אר"י בר ביסנא אמר קרא ועשית לאהרן ולבניו ככה ככה עיכובא הוא, תינח כל מילתא דכתיבא בהאי ענינא מילתא דלא כתיבא בהאי ענינא מנא לן, אר"נ בר יצחק

נקטו הל' "נגנזו", וכאן אמרו שחמשה דברים וביניהם אורים ותומים "חסרו", ואי"מ דקדוק השינוי, אלא שי"ל דלשון גניזה משמעותו שאינו בנמצא כלל ומציאותו חסרה, וא"ש דבאמת בהני מקומות דמנו ה' דברים שנגנזו לא חשבו האורים ותומים ביניהם, דבאמת האו"ת במציאות היו ולא נגנזו כלל אלא שלא היו משיבין בהם.⁶

ג

**יבאר מח' הרמב"ם ורש"י לענין דין
עמידה לפני שכינה בשאלת או"ת, דאזלי
לשיטתייהו מה היו או"ת**

והנה ז"ל הרמב"ם בפ"י מהל' כלי המקדש הי"א: וכיצד שואלין עומד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחריו כו'. עכ"ל. ומקורו ביומא ע"ג ע"א: ת"ר כיצד שואלין השואל פניו כלפי הנשאל והנשאל פניו כלפי שכינה כו'. ע"ש. ופירש הרמב"ם דמה דאמרו "הנשאל פניו כלפי שכינה" היינו "לפני הארון", אבל ברש"י ליומא שם כתב: פניו כלפי שכינה, כלפי אורים ותומים ושם המפורש שבתוך החושן. עכ"ל. וצ"ע אמאי לא פירש כן הרמב"ם, אלא כ' כלפי ארון, ועי' בכס"מ שעמד ע"ז וכתב: ורבינו לא בחר בפירוש רש"י משום דא"כ מאי והנשאל

(בהעלותך ו). משא"כ במקומות שנמנו האו"ת בין הה' דברים כפפנים (וכן בירושלמי הוריות פ"ג ה"ב, וש"נ. שהש"ר ח, ט) נאמר רק חסרו.

6) ואי"ז דומה להמבואר בגמ' בנוגע לאש דמיהוה הוי סיוע לא מסייע, ומ"מ מונה אותו בין הה' דברים גם במדב"ר ותנחומא הנ"ל, כי שם עכ"פ הי' ענין של גניזה בפעולת האש עצמו, משא"כ באו"ת שרק שלא היו נשאלין בהם.

חידושים וביאורים

כז

וגם בזה יש לבאר בפשטות דאזלי לשיטתייהו, דרש"י לשיטתי' שהאו"ת הוא השם המפורש ולא עצם אבני החושן, שפיר פי' קושיית הגמ' דמנ"ל דנתינת השם באו"ת מעכבת. אבל המאירי לשיטתי' כנ"ל דאזיל בשיטת הרמב"ם דאו"ת הם אבני החושן, הרי ודאי דמעכבין גם בימי המילואים ולא יתכן לפרש על או"ת, לכן פירש על לבישת מכנסיים ועשירית האיפה⁷.

יליף פתח פתח, רב משרישא אמר ושמרתם את משמרת ה' עכובא, רב אשי אמר כי כן צויתי עכובא. ע"כ.

וברש"י פירש מהו "מילתא דלא כתיבא": בפרשת המילואים בזה הדבר אשר תעשה וגו' לא כתיב שיתן אל החשן אורים ותומים כשהלבישן אבל בפר' צו את אהרן שנאמרה שם עשיית המילואים כתיב ויתן עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ותומים.

אבל במאירי שם פירש שהכוונה ל"לבישת מכנסיים ועשירית האיפה". עי"ש.

(7) וראה גם תוס' הרא"ש ש' ב' ר"ת ותוס' רי"ד מהדו"ק ב' רבנו ברוך שהכוונה ביומא שם לפרישת שבעה.

בגדר אמה טרקסין לשיטת הרמב"ם

יקשה על דברי הרמב"ם אמאי בבית שני לא הי' די בפרוכת ושינו בנין להוסיף אמה על מדתו, ויפלפל בכמה מהתי' בזה, ויחדש דלהרמב"ם גדר אמה זו במקדש לא הי' רק משמש למקום אחר למחיצה וכיו"ב אלא דין מקום בפ"ע, ושינוי זה מסתעף מגדר בנין קבוע שבמקדש, ועפ"ז מיישב כל פרטי שיטת הרמב"ם ולשונותיו בזה

ובכס"מ כותב, שמקור דברי הרמב"ם "כיון שבנו הבית שני נסתפק להם כו" – הוא בירושלמי כלאים (פ"ח ה"ד. הבא להלן הוא בל' הכס"מ) "אמה טרקסין מה מבפנים או מבחוץ כו" א"ר יוסי מן מה דכתיב (מלכים א ו, יז) וארבעים באמה כו' הדא אמרה מבפנים כו' והכתיב (דה"ב ג, ח) ויעש את בית קדה"ק כו' הדא אמרה מבחוץ". והנה שקו"ט בגדרה של "אמה טרקסין" אשכחן גם בש"ס בבלי, והוא במס' יומא (נב, א): "אמה טרקסין לא הכריעו בו חכמים אי כלפנים אי כלחוץ, מתקיף לה רבינא מ"ט אילימא משום דכתיב (מ"א שם, ב) והבית . . ששים אמה ארכו . . . וכתוב (נסמן לעיל) וארבעים באמה הי' הבית הוא ההיכל לפני, וכתוב (מ"א שם, כ) ולפני הדביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב

א

יפלפל בדברי הרמב"ם דאזיל כהירוש', ויקשה לדבריו אמאי בבית שני לא הי' די בפרוכת ושינו בנין להוסיף אמה על מדתו כתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ד ה"ב): בבית ראשון הי' כותל מבידיל בין הקדש ובין קדש הקדשים עביו אמה וכיון שבנו הבית שני נסתפק להם אם עובי הכותל הי' ממדת הקדש או ממדת קדש הקדשים לפיכך עשו קדש הקדשים עביו עשרים אמה תמימות ועשו הקדש ארבעים אמה תמימות והניחו אמה יתירה בין הקדש ובין קדש הקדשים ולא בנו כותל בבית שני אלא עשו שני פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון.

חידושים וביאורים

כט

ולכאורה צ"ע בזה³, דכיון שבלאה"כ לא עשו כותל בבית שני, א"כ, אמאי הוצרכו להניח אמה יתירה כנגד עובי הכותל, ולא הי' להם די בעשיית פרוכת⁴ בין ארבעים קודש ועשרים דקדה"ק?

ותו צ"ע בכלל, היאך היו רשאים להוסיף על מדת הבנין, הא כתיב (דה"א כח, יט) "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל"⁵. דהנה השינוי ששינו בזה בבנין הי' בתרתיו: בבית ראשון הי' ההיכל וק"ק ביחד ס' אמה והאמה טרקסין היתה או בתחלת ק"ק באמה הא' או בסוף ההיכל באמה המ' שבו, ולא הי' הפסק כלל בין הקודש וקדה"ק, משא"כ בבית שני (א) הי' קדה"ק כ' אמות תמימות וקדש מ' אמות תמימות, וביניהן (הפסק) אמה יתירה. (ב) הי' שינוי במקום שטח קרקע ההיכל (או קדה"ק) מכפי שהי' בבית ראשון⁶.

וליאכא למימר דלהרמב"ם לא הוי שינוי זה סתירה להא ד"הכל בכתב גו"⁷, דאלמלא כן

ועשרים אמה קומתו ולא ידעינן אמה טרקסין אי מהני עשרים ואי מהני ארבעים, ודילמא לא מהני עשרין ולא מהני ארבעין וחללא קא חשיב כותלים לא קא חשיב, תדע דכל היכא דקא חשיב כותלים חשיב לי' לדידי' דתנן ההיכל מאה על מאה ברום מאה . . . כותל ההיכל שש וארכו ארבעים אמה ואמה טרקסין וכ' אמה בית קדשי הקדשים . . . אלא קדושתו אי כלפנים אי כלחוץ¹.

מיהו אליבא דפשט הסוגיא בבבלי, הנה למסקנא דגמרא ידוע הי' להם מקומה של אמה טרקסין (שלא הי' מהני עשרים ולא מהני ארבעים אלא אמה בפ"ע), וכל מה שהיו בספק הוא דלא ידעו דין המקום אי קדושתו כלפנים (קד"ק) או כלחוץ (היכל), אלא שכיון שלא היו יכולין לעשות כותל בבית שני (כדלקמן) הילכך "עבוד שתי פרוכות", שביניהן אויר אמה כנגד מקום אמה טרקסין. ונמצא לפ"ז שלהבבלי לא הוסיפו כלום במדת הבנין מחמת ספק ומידתו היתה בודאי להם כדינה, אלא שעשו שני פרוכות במקום הכותל, האמה טרקסין.

אבל הרמב"ם נקט (ע"פ הכס"מ) כדברי הירושלמי ש"נסתפק להם אם עובי הכותל הי' ממדת הקודש או ממדת קודש הקדשים, לפיכך עשו כו' אמה יתירה בין הקדש ובין קדה"ק"².

הקדש מ' אמה תמימות והניחו אמה יתירה כו" לא משמע דמפרש בבבלי דג"ז בכלל הספק. ועכ"פ לפי הכס"מ מקור הרמב"ם הוא מהירושלמי. ואכ"מ.

(3) וראה פי' ר"מ קזיס למדות (ירושלים, תשכ"ג) פ"ד מ"ז. חסדי דוד שם. עזרת כהנים שבעה ערה 9.

(4) ראה תו"י יומא שבעה ערה 7 שאין לחוש אי מוסיפין על אויר ההיכל או בית קדה"ק.

(5) וראה דרך הקדש (למהר"א אלפאנדריי) כג, ד. חסדי דוד שבעה ערה 2. עזרת כהנים שבעה ערה 9 (אות ג). ועוד.

(6) ראה שטמ"ק ב"ב ג, ב בשם תוס' הרא"ש: אבל באורך ורוחב לא יוכלו להוסיף מהאי קרא משום דלא יוכלו לשנות הקרקע שנתקדש כבר לאולם לעשותו לצורך היכל וכן מעזרה למזבח אי לאו דאשכחו קרא. ועד"ז הוא בקיצור במאירי ליומא כאן "ולהוסיף בקרקע אי אפשר שהכל הי' מצוייר נבואה כדכתיב הכל כו".

(7) להעיר מתו"י ליומא (נא, ב) (נדפס שם נב, א) ד"ה

(1) וכ"ה לסתמא דגמ' שם נא, ב: ורבנן אמרי לך ואיסתפקא להו לרבנן בקדושתו אי כלפנים אי כלחוץ.

(2) ראה שיח יצחק ליומא שם ד"ה אלא קדושתו, שהקשה על הרמב"ם דכ' דלא כמסקנת הגמ'. וראה בארוכה חסדי דוד לתוספתא יומא פ"ב, יד דוד יומא שם, הר המור' לרמב"ם שם ועוד – דגם להבבלי נשאר הספק מאיזו מדה היא, אלא דמוסיף עוד ספיקות, דאולי הוי אמה בפ"ע כו'. ע"ש. אבל מלשון הרמב"ם "לפיכך עשו קדש הקדשים עביו כ' אמה תמימות

קדושתה כלחוץ ונמצא דמתחילת עובי ולפנים אינו הכל קדש קדשים . . אבל השתא דעבוד שתי פרוכת ניהא, חדא אוקמוה בתחילת מקום אמה טרקסין והשניי' בסוף אמה טרקסין בקדש הקדשים בסוף חלל העשרים של קודש הקדשים לצד החוץ דבוקה למקום סוף אמה טרקסין דאי מקום אמה טרקסין כלפנים הרי מעובי פרוכת החיצונה ולפנים הוה קדשי הקדשים הכל ואי מקום אמה טרקסין כלחוץ מעובי הפרוכת השני' ולפנים הוי קדשי הקדשים".

אמנם, מדברי הרמב"ם "הניחו אמה יתירה בין הקדש כו' וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון", מוכח דלא ס"ל כהתוס' שההבדלה צ"ל בפרוכת גופא, שהרי דייק בלשונו דשני הפרוכות "אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקודש וביניהן אמה כו'" (כלשון המשנה יומא שם), משא"כ לדעת התוס' (שהפרוכת עצמה מבודלת) הרי פרוכת הא' היתה "בתחילת מקום אמה טרקסין" באופן שלא היתה אמה שלימה ביניהן. ועפ"ז יש לתמוה עוד, מאי טעמא להרמב"ם לא עשו פרוכת אחת שעובי אמה?!

ב

יקדים דלב' השיטות בפירושו כוונת

הרמב"ם אינו מובן סיום דבריו גבי פרוכת שהיתה בבית ראשון או במשכן

והנראה בכל זה, דהרמב"ם ס"ל גדר מחודש באמה טרקסין, דהנה בהמשך דבריו כתב הרמב"ם "אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר (תרומה כו, לג) והבדילה

שוב אינו מובן, אמאי לא בנו כותל ממש בבית שני ורק עשו ב' פרוכות. דהנה, בגמ' (ב"ב ג, סע"א) איתא הטעם שלא עבוד אמה טרקסין "כי קאי בתלתין קאי טפי לא קאי" (שכותל דעובי אמה אינו יכול לעמוד בגובה של יותר משלשים אמה), ופרש"י (בסוגיא דיומא נא, ב ד"ה אמה טרקסין) "ולהוסיף על עובי א"א דכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", ובמק"א (כתובות קו, א ד"ה בדבבי) פרש"י "ולהרחיבו לא יכלו לפי שמקצרים את ההיכל או את קדשי הקדשים"⁸, אבל את"ל דלפי הרמב"ם הא דמוסיפים במדה בין הקדש וקדה"ק אינו שייך ל"הכל בכתב גו", א"כ למה לא הוסיפו מדה ד"אמה יתירה" לבנות כותל ו"להוסיף על עובי"?

ומלבד זה יש להקשות עוד בשיטת הרמב"ם: בתוס' (ד"ה ועבוד יומא נא, ב) הקשו מדוע הוצרכו לעשות שתי פרוכות, ולא עשו פרוכת אחת שעובי אמה, ותיצרו "דמשמע להו לרבנן פי' דקרא (תרומה כו, לג) והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש גו' שמצד חיצון של פרוכת היא קדש ומתחילת עובי' ולפנים היא הכל קדש קדשים ולהכי לא מצי למיעבד פרוכת אחת שעובי אמה ולאוקומה במקום אמה טרקסין דילמא

מספקא (ורייב"א יומא שם) בשם הריב"א ש"אין לחוש אי מוסיפין על אור ההיכל או בית קדשי הקדשים". אלא דבפשטות כוונתו רק על ההוספה באויר ההיכל וקדה"ק (ראה תוס' הרא"ש יומא שם "ואין לחוש במה שמוסיפים על אור ההיכל או בית קדשי הקדשים, כיון שבלאו הכי היתה קדושת מקום החומה באותה קדושה") ולא על ההוספה במקום הקדושה (בשטח הקרקע), וכמ"ש בתוס' הרא"ש ב"ב שם.

(8) וראה גם תוס' ישנים יומא שם ד"ה עבוד שתי: ולקצר בחלל היכל או קדשי הקדשים לא היו יכולין להכל בכתב. ובמאירי יומא כאן; ולהוסיף ברוחב אי אפשר שהי' אור ההיכל מתמעט מארבעים אמה.

(9) וראה שליטי הגבורים לר' אברהם הרופא (מנטובא שע"ב) פי"ד. עזרת כהנים למס' מדות פ"ד מ"ז (בני יוסף אות ה).

חידושים וביאורים

לא

וגם למאן דמפרש כוונת הרמב"ם כפשוטה, דקאי על מקדש ראשון, צ"ב, אמאי לא הביא הרמב"ם ע"ד פרוכת זו תיכף בתחילת ההלכה? ולא מיבעי להפירוש שכוונת הרמב"ם בפרוכת זו המבדילה היא לכותל המפסיק, האמה טרקסין (ראה קרית ספר להמב"ט לרמב"ם כאן) – הוה לי' להרמב"ם לפתוח ההלכה: "בבית ראשון הי' כותל מבדיל . . . עביו אמה דכתיב והבדילה הפרוכת לכס גו", היינו שבבית המקדש הי' כותל בנין במקום פרוכת (כלשון הקרית ספר שם); הנה אף למאן דפירש שכוונת הרמב"ם היא כפשוטו, שהיתה פרוכת על האמה טרקסין, מצד הדין ד"הבדילה הפרוכת" (ולא רק מטעם צניעותא)¹⁰, צ"ב אמאי לא כילי הרמב"ם ב' הדברים יחדיו: "בבית ראשון הי' כותל מבדיל כו' עביו אמה, וכן פרוכת דכתיב והבדילה הפרוכת לכס גו" (ואח"כ יבאר השינויים בבית שני, שהניחו אמה יתירה כנגד הכותל ועשו ב' פרוכות) – ומהו שהזכיר אודות הפרוכת והפסוק "הבדילה גו" רק לאחרי שביאר עשיית ב' הפרוכות בבית שני.

ג

יחדש דלהרמב"ם גדר אמה זו במקדש לא הי' רק משמש למקום אחר למחיצה וכיו"ב אלא דין מקום בפ"ע, ושינוי זה מסתעף מגדר בנין קבוע שבמקדש

ולזה נראה לבאר בזה ביאור חדש בגדר אמה טרקסין לדעת הרמב"ם:

דהנה, לענין פרוכת זו מצינו בקרא כמה

הפרוכת לכס וגו", ובכסף משנה שם "ומ"ש רבינו אבל במקדש ראשון לא הי' שם אלא פרוכת אחת וכו' נראה דלמשכן קרי מקדש ראשון דאילו בבית ראשון לא הי' פרוכת אלא כותל".

וכבר הקשו (בהגהות הר"י עמדין לרמב"ם שם. שלטי הגבורים שם. וראה גם חסדי דוד שם. ובכ"מ), דהא מקרא מלא דבר הכתוב בדברי הימים (דה"ב ג, יד) "ויעש את הפרוכת", הרי שגם בבית המקדש ראשון היתה פרוכת. וכן איתא להדיא בגמרא (יומא נד, א) דהוי "פרוכת דבב"י, וכן כתב הרמב"ם עצמו בפירוש המשניות (מדות פ"ד מ"ז. וראה גם פיה"מ ליומא נא, ב. נב, ב).

ותירצו (ראה עזרת כהנים שם סוף אות ב'. הר המור"י שם. ועוד), דפשיטא שגם הכס"מ ס"ל שלהרמב"ם היתה בפתח האמה טרקסין פרוכת כמפורש בכתוב ובגמ', אלא שכאן קאי הרמב"ם בגדר דפרוכת מדין מחיצה, כמו הפרוכת בבית שני, דגדר זה ילפינן מקרא ד"הבדילה הפרוכת לכס גו" (גבי המשכן), משא"כ בבית ראשון לא היתה הפרוכת מדין "הבדילה הפרוכת גו" – כי ההבדלה בין קודש וקודש הקדשים היתה ע"י כותל בנוי ומחיצה גמורה – והפרוכת (על פתח האמה טרקסין) היתה רק משום צניעות, כדאיתא ברש"י (מנחות צח, סע"א. וראה יומא נד, א. ועוד), ולהכי כתב הכס"מ שבמה שכתב הרמב"ם (בהמשך לשתי הפרוכות שבבית שני) "אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר והבדילה הפרוכת לכס גו", כוונתו למשכן.

מיהו, הא גופא קשיא, אמאי הוצרך הרמב"ם להזכיר כאן בסיום דבריו הא ד"במקדש ראשון (דהיינו המשכן) לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד"?

(10) כדמשמע קצת מדבריו בפיה"מ מדות שם ועוד (וראה צ"ח יומא שם דמסיים: ונראה דבמקדש ראשון חד פרוכת הוה אלא שהי' עובי הפרוכת אמה כעובי חומת טרקסין). וראה בכ"ז בארוכה תורה שלמה מילואים לפ' תרומה סי"ח. וש"נ.

וקודש, והפירוש שהובא בתוס' הוא (בעיקר) מטעם זה שהוא מסך על הארון [והחילוק הוא רק מהו העיקר, אי הא דהוי מחיצה המפסקת או זה שמגן על הארון, ולפיכך לדעת רש"י שבעיקר הוא דין מחיצה נק' טרקסין ע"ש פנים וחויץ¹⁴, משא"כ לפי ר"ת וי"מ שבתוס'¹⁵].

אמנם, בביאור דברי הרמב"ם נראה לחדש דשיטה אחרת לו בזה. דהנה אי נקטינן ב'

כ' בפירושו שם נא, ב ד"ה אמה טרקסין "כך נקראת כותל מחיצה שהפסיק במקדש ראשון" משמע דכך שמה מצד ההבדלה (והרי הא דמספקא להו לא הי' בבית ראשון אלא בבית שני), ולדעת רש"י נק' אמה טרקסין בבית ראשון.

(14) וי"ל דגם בפרוכת שבמשכן, אף שהיו בו ב' הענינים כנ"ל, ס"ל לרש"י שהעיקר הוא הנאמר בפשטות הכתובים בתחלה "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש גו" שהיא מחיצה המבדלת. וי"ל שלכן פרש"י תיבת פרוכת בפרשת תרומה תיכף בתחילת הענין "ועשית פרוכת גו" (כו, לא), "פרוכת לשון מחיצה הוא ובל' חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם" – והרי מפורש בכתוב גופא "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים", וי"ל דקמ"ל, דלא תימא שיש בה שני ענינים, להבדיל בין הקודש וכן למסך על הארון, אלא שהחפצא שלה היא מחיצה, ורק שפועלת גם להיות מסך על הארון. ולהעיר מפרש"י בהציווי (פקודי מ, ג) "ושמת שם את ארון העדות וסכות על הארון את הפרוכת", "וסכות על הארון – לשון הגנה שהרי מחיצה היתה".

וראה רמב"ן על הפסוק "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש גו" – "הענין שיצוה אותו הכתוב שישים הפרוכת תחת הקרסים כדי שיהא הארון שמה מביט לפרוכת ותבדיל הפרוכת בין הקודש ובין קדש הקדשים". וע"פ הנ"ל אולי י"ל דזה שהקדים בפי' עה"פ הנ"ל (שבו נאמר "והבדילה הפרוכת גו") הענין הב' "כדי שיהא הארון שמה כו" – הוא כי ס"ל דעיקר דינה דפרוכת הוא כמסך על הארון. ועצ"ע.

(15) ולפי' שלטי הגבורים שם יא, ג (ע"פ הערוך בערך טרק (הג')) שסוגר קה"ק, משמע דעיקר ענינו הוא לא זה שמבדיל אלא זה שגומר מחיצת קדה"ק, ע"ש. ואכ"מ.

לשונות: בציווי הראשון נאמר (תרומה שם) "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים", אבל לאח"ז בציווי הקמת המשכן נאמר (פקודי מ, ג) "ושמת שם את ארון העדות וסכות על הארון את הפרוכת", ובהעשי' נאמר (שם מ, כא) "ויבא את הארון אל המשכן וישם את פרוכת המסך ויסך על ארון העדות", וכיו"ב¹¹.

והיינו דב' ענינים איתנהו בהפרוכת: א) גדר מחיצה מבדלת בין הקודש ובין קודש הקדשים, ב) גדר מסך על הארון.

ועפ"ז מצינו לחקור בדין אמה טרקסין שבבית ראשון:

דלפום ריהטא, מאחר שמקום אמה זו הי' במקום פרוכת דמשכן ורק שהי' זה כותל בנוי, צ"ל שגם בו היו ב' ענינים אלה, מחיצה בין קודש ובין קודש הקדשים, וגם מסך על הארון, וזהו גם פירוש תיבת "טרקסין", כמו שהביא רש"י (יומא נב, א ד"ה טרקסין. ועד"ז בר"ח שם נא, ב) מירושלמי (יומא פ"ה סה"א. כלאים ספ"ח) שפירושה "לשון פנים וחויץ", ובתוס' (יומא שם נא, ב ד"ה טרקסין) "וי"מ מלשון טרוקו גלי שסגור הי' לפנים הימנו הלוחות שניתנו בסיני¹², דלהפירוש שזהו "פנים וחויץ" י"ל בפשטות שהוא מטעם שזהו כותל המפסיק בין פנים וחויץ¹³, קודש הקדשים

(11) ראה תצוה כו, כא. ל, ו. ונק' "פרוכת המסך" (ויקהל לה, יב. פקודי לט, לד. במדבר ד, ה), "פרוכת העדות" (אמור כג, ג) – ראה בארוכה תו"ש שם.

(12) ובב"ב שם ד"ה הנ"ל הוא בשם ר"ת: כלומר שהי' מפסיק וסוגר את הלוחות שנתנו בסיני שהיו מונחות בארון שהי' בבית קדשי הקדשים. וראה עזרת כהנים למדות שם (בני יוסף ד"ה טרקסין אות א' וב').

(13) בערוך ערך טרקסין: לשון יון פנים וחויץ כלומר מספקא להו אי כלפנים אי כלחוץ. ועד"ז הוא בתוס' ב"ב שם לפי' זה. אבל רש"י לא כתבו. ומזה שרש"י

הרמב"ם בריש הל' בית הבחירה "מ"ע לעשות בית לה' כו' ועשו לי מקדש (תרומה כה, ח), וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה כו'", ונת' כבר במ"א¹⁸, שכוונת הרמב"ם בהדגשה זו (שהמשכן הי' רק "לפי שעה", דלכאורה מאי קמ"ל) – שבה מגדיר החילוק בין המשכן שעשה משה ובית המקדש, שהמשכן הי' רק "לפי שעה" משא"כ בית המקדש הוא בית ובנין קבוע ("בית לדורי הדורות" (לשון הרמב"ם שם פ"א ה"ג)), וזהו היסוד להחילוקים בין פרטי בנין המשכן ופרטי בנין בית המקדש. פירוש, דכמה מהשינויים שהיו בין בנין המקדש והמשכן מסתעפים מהחילוק שבין גדר בנין עראי ("לפי שעה") לגדר בנין קבוע.

ועד"ז בעניינו: במשכן שהי' רק בנין עראי, "לפי שעה" – הרי הדבר המבדיל בין הקודש וקודש הקדשים (ומגן על הארון) לא הי' חלק מגוף הבנין, אלא רק "פרוכת", ששם זה מורה שאינו דבר קבוע בגוף הבנין, אלא מחיצה בשביל פעולת ההבדלה (או הגנה על הארון); משא"כ בבית המקדש, שהי' בנין קבוע¹⁹

גדרים הנ"ל שבפרוכת (ואמה טרקסין), נמצא ענינה רק בתור פרט וטפל לחלק אחר שהי' במשכן ובמקדש – שכל גדרה הוא להיות מחיצה המשמשת את קודש הקדשים, או מגינה על הארון, אבל הרמב"ם ס"ל שלא הרי אמה טרקסין שבמקדש כהרי פרוכת שבמשכן, דאף שהפרוכת אכן כשמה כן היא, שמשמשת רק כמחיצה המבדלת, או כמסך על הארון, מיהא לענין ה"אמה טרקסין" ס"ל דיש בה גם גדר מקום בפני עצמו במקדש, שהיא חפצא בפ"ע, אלא שהיתה משמשת ג"כ לשני ענינים הנ"ל (הבדלה בין הקודש וקדשי הקדשים, וכן מסך על הארון), מ"מ, זהו רק פעולתה אבל אינו מעצם גדרה. והכי משמע מזה שנקרא מקום זה בקראי בשם בפ"ע "דביר"¹⁶ (מ"א ו, טז ועוד). וראה פרש"י שם¹⁷).

ובטעמא דמילתא יש לומר – ע"פ דברי

16 וכמפורש בתוספתא יומא פ"ב, יא. בגמ' שם נב, א ובפרש"י שם ד"ה דביר. ועוד. וראה רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ז הי"ו.

וביותר מוכח כן מדברי הזהר (ח"ב ד, א), שמבאר הכתוב במלכים (מ"א ט, א) "ויהי ככלות שלמה לבנות את בית ה' ואת בית המלך", "דאיהו בית המקדש כגון עזרות ולשכות ובית האולם והדביר", הרי שהזהר מנה ה"דביר" כא' מחלקי בית המקדש, ואיך שנפרש הטעם שהזהר מנה ד' ענינים אלה דוקא, הרי בכל אופן מוכח מזה שה"דביר" אינו רק פרט וטפל בחלק אחר של המקדש, אלא הוא ענין בפ"ע (כמו העזרות ולשכות ובית האולם).

[ובפרט ע"פ המבואר בכתבי אאמ"ר על הזהר (לקוטי לוי"צ הערות לזהר שם), שד' הענינים שנמנו בזהר שם הם "לנגד ד' אותיות דשם הוי"ו", א"כ ודאי שחל על הדביר שם וחשיבות לעצמו].

17 ובכמה מקומות קאי "דביר" על קדה"ק – ראה לדוגמא מלכים שם, כג. שם ח, ו. דה"ב ה, ז. ובכמה מפרשים פי' כן גם בפסוק הנ"ל דמלכים שם (ו, טז).

18 ראה לקו"ש חט"ז ע' 302 ואילך. חכ"א ע' 149 ואילך (חידושים וביאורים בהל' בית הבחירה (קה"ת, תשמ"ו) ס"ב. שם ח"ב שיחה ג').

19 מעין דוגמא לדבר בנדו"ד: "אולם" שהי' בביהמ"ק שלא הי' במשכן. וראה רמב"ם שם פ"א ה"ה שמדייק "ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית כו' ועושין מחיצה אחרת כו' כעין קלעי החצר כו' וכל המוקף במחיצה זו שהיא כעין חצר אהל מועד כו'", שמפשטות המשך לשונו משמע שהוא בדוגמת המשכן, ואעפ"כ רק בביהמ"ק הי' אולם (ראה קרית ספר ובכמה מפרשי הרמב"ם. לקו"ש חט"ז שם הערה 58). אלא שמחמת זה שביהמ"ק הוא בנין של קבע (ולא "לפי שעה" כהמשכן) ה"ו מחייב "שיהי' לפני הקודש

(הקבועה²¹ בבית המקדש) תהא רק ע"י מחיצה דכותל (כשאר ההבדלות בין ב' מקומות), ובעיני דוקא מקום בפ"ע²² שהוא כעין "ממוצע" בין קודש וקודש הקדשים, ומקום זה הוא המבדיל ביניהם²³.

[ויש לומר שגדר זה נוגע בעיקר להגברא, דבכדי ליכנס לקודש הקדשים, מקום הכי מקודש "שאינ נכנס שם אלא כהן גדול ביום

"הי' וותל מבדיל כו' עביו אמה", ד"כותל" לאו דבר עראי הוא, אלא חלק מעצם הבנין. ויש על מקום זה שם בפני עצמו – "דביר".

ובסגנון אחר:

קדה"ק חלוק בקדושתו מכל חלקי הבית, שהיא גדר קדושה שלמעלה מכל מקומות המקודשים (כלים פ"א מ"ז ואילך. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הל"ג ואילך); וגדר קדושתו אינו רק עוד דרגא אחרת בקדושה, בדוגמא לשאר הקדושות שכ"א מהן מקודשת מדרגא שלמטה ממנה, אלא קדושתו מובדלת מכל הקדושות²⁰ שלמטה הימנו. ולפיכך אין די בזה שההבדלה

21 כי אף שגם במשכן חלוקה הקדושה דקה"ק אהל מועד כו', הרי כיון שהמשכן אין קדושתו קדושת עולם, ולא הי' בו "שום קביעות מקום" כבביהמ"ק שהקדושה שבו באופן של קביעות (כנ"ל בפנים), "קדושתו קדושת עולם" ו"קדושת מקום" (ראה שבועות טז, ב. תוד"ה או אידי שם (דברי רבינו חיים הכהן). מהרש"א שם טו, א ד"ה אבל בימי שלמה. ועוד), לכן אין הקדושה של מקום קה"ק באופן של הבדלה כ"כ בהמשכן כמו בביהמ"ק, שרק בו היו זקוקים להבדלה קבועה ע"י הפסק והבדלה קבועה במקום. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 73 ואילך. חידושים וביאורים שם (ט"ז).

22 אף שמצד קדושתו אינו קדושה בפ"ע אלא או כקדושת קודש או קה"ק, אבל ה"ז חולק מקום לעצמו, ועד שנתייחד למקום בפ"ע, שלפועל אינו מקום עבודה, לא דהיכל ולא דקה"ק. וראה ת"י יומא הנ"ל (הערה 7). גבורת ארי יומא שם (במילואים) ד"ה ומסתפקא. וראה לקמן הערה 26.

23 בלקו"ש שבהערה 21. מבואר, שכיון שקה"ק היא נעלית שלא בערך לשאר חלקי המקדש, לכן אף שבשאר חלקי המקדש כל מקום גבוה ממקום שני, לפי החילוקים שבקדושה שהיא נעלה הימנו, אבל בקה"ק כיון שהבדלתו היא לגמרי, לכן אינו שייך שיתבטא בעלי' דגובה מקום גשמי. ע"ש בארוכה.

אבל אין מזה סתירה להמבואר בפנים, כי פשיטא דשאני הבדלות הקדושה כפי דשייך למקום דקה"ק, שבזה אפ"ל שקדושתו הנבדלת אינה יכולה להתבטא בגובה דמקום גשמי, להמדובר בפנים בענין ההבדלה וכו' בערך דקה"ק המחייב הבדלת מקום לפני קה"ק ולפני הכניסה בו. וד"ל.

מקום אחד והוא הנקרא אולם". וראה עירובין ב, א ובמפרשים שם. ריטב"א שם ב, ב ד"ה פתח אולם הבית. ושם בסופו: כי האולם עצמו נקרא פתח ההיכל דלפנים מפני שהוא בית שער שלו כו' (וראה גם רד"ק מ"א ו, ג). וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך אולם. ואפ"מ.

20 להעיר מלשון המשנה כלים שם מ"ט "קדה"ק מקודש מהם" ולא כבהקדושות לפנ"ז* "מקודש ממנו"**. ואולי י"ל דבזה מודגש הבדלת קדושת קה"ק גם מקדושת היכל, דבהקדושות שלפנ"ז קדושת כ"א היא למעלה יותר אבל בערך למקום הקדושה הקודמת, משא"כ קה"ק שאין לומר שקדושתו היא רק "למעלה" מההיכל, "מקודש ממנו", שזה מורה שיש לו ערך לקדושת היכל אלא שהוא למעלה ממנו, ולכן אומר הלשון "מקודש מהם", להורות שקדושת קה"ק מההיכל היא כמו קדושתו והבדלתו מהם, מהדרגות בקדושה שלמטה יותר, שפשיטא שקדושת קה"ק מובדלת מהם לגמרי.

(* דלשון (רבים) "מקודש מהם" שבריש מ"ח שם קאי (לא על כמה דרגות (בביהמ"ק), אלא) על "עיריות המוקפות חומה" שבמשנה ז.

** דאה שושנים לדוד למשניות שם שתי' (בתי' הב') ע"פ התו"ט, דקדושת אולם והיכל א'. וכבר שקו"ט שאפשר לפרש באו"א במשנה. ואכ"מ.

חידושים וביאורים

לה

שפיר מה שעשו שתי פרוכות מב' הצדדים, שע"ז נתייחד מקום אמה זו בפני עצמו [וע"ד פירוש רש"י (יומא שם) "ועבוד שתי פרוכות – לקלוט ביניהן אויר מקום המחיצה"]. משא"כ אם היתה רק פרוכת אחת (גם אם עובי' אמה), הרי נוסף ע"ז ש"פרוכת" הו"ע עראי כנ"ל, הרי ע"י פרוכת אחת שעובי' אמה לא נתייחד מקום זה כמקום נפרד בפ"ע (כנ"ל סעיף ג').

וזהו גם סברת החילוק בין שיטת הרמב"ם ושיטת התוס' במקום פרוכות אלו (כנ"ל ס"א) – שלהתוס' היו הפרוכות "חדא אוקמוה בתחילת מקום אמה טרקסין והשני" בסוף אמה טרקסין", שמשמע מזה שלא היתה ביניהן אמה שלימה, משא"כ הרמב"ם דייק לומר "וביניהן אמה" (ראה שלטי הגבורים שם בסופו (יד, א)) – דהא לשיטת התוס' שענינן של פרוכות אלו הוא מצד הדין ד"והבדילה הפרוכת גו", וההבדלה צ"ל בפרוכת גופא (כמ"ש התוס'), לכן הפרוכת החיצונה צ"ל דוקא במקום אמה זו, כדי "שמצד חיצון של פרוכת יהא קדש ומתחילת עובי' ולפנים יהא הכל קדש קדשים"; משא"כ לשיטת הרמב"ם, עיקר עשיית פרוכות אלו היתה לייחד מקומה של האמה טרקסין, וא"כ אדרבה, צ"ל "ביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון".

ובזה אתי נמי שפיר הא דלא עשו כותל רחב יותר בבית שני, אף שהניחו אמה יתירה (יותר ממקדש ראשון), כי גם הרמב"ם ס"ל שלא הותר להם להוסיף סתם ברוחב הבנין; אלא שבנוגע

הכפורים בשעת העבודה" (כלים שם מ"ט. רמב"ם שם הכ"ב), היינו, גם ממקום הקודש, שכל הכהנים נכנסים שם כל השנה – ראוי ובעי להוי הפסק ועכבה לפני הכניסה²⁴].

ד

עפ"ז מיישב כל פרטי שיטת הרמב"ם ולשונותיו בזה

ובזה יש לבאר, דהרמב"ם ס"ל, שגם בבית שני שלא עשו כותל, היו חייבים להניח אמה זו של מקום ה"דביר", שזהו אחד מגדרי "בית המקדש", שצ"ל מקום בפ"ע – רוחב אמה – בין קודש וקודש הקדשים. וענין זה מדוייק בלשון הרמב"ם בהלכה זו, שכתב "ולא בנו כותל בבית שני אלא עשו שתי פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון" – דלכאורה אריכות לשון הרמב"ם "כנגד עובי הכותל שהי' בראשון" היא ייתורא דלישנא – אלא שבזה בא ללמדנו, דגדר בית המקדש מחייב להניח אמה זו.

וזהו גם הטעם שלא עשו פרוכת אחת שעובי' אמה אלא (כלשון הרמב"ם) "עשו שתי פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל" – כי הכוונה בזה שעשו הפרוכות לא היתה (רק) לשם עשיית מחיצה והבדלה בין הקודש וקודש הקדשים, אלא לשם עשיית מקום ה"דביר"²⁵. דבזה מבואר

שם "עד שמגיע לבין שתי הפרוכת המבדילות בין הקדש ובין קודש הקדשים וביניהן אמה) זה מקום הדביר שעשה שלמה", שמוסיף בזה על לשון המשנה (יומא נא, ב) – והיינו לומר דהוי מקום בפ"ע גם במקדש שני.

24 ועפ"ז יש להוסיף ביאור ויומתק אופן הכניסה לקה"ק בבית שני ע"י הילוך במקום האמה בין ב' פרוכות כל הרוחב מדרום לצפון (משנה יומא (נב, ב)) שמודגש ביותר ההפסק וההעכבה לפני הכניסה.

25 ולכאורה י"ל שזהו דיוק לשון התוספתא יומא

צ"ל כותל של אמה טרקסין (כנ"ל ס"ד) – מצינו לבאר בזה גופא שני אופנים:

(א) שלא נתחדש במקדש חיוב חדש, אלא שהחילוק בין גדר משכן וגדר מקדש (לפי שעה או קבוע לדורות) מחייב שבמקדש לא תהי' פרוכת (שמציאותה ותכונתה היא דבר עראי) אלא צ"ל מקום קבוע (כנ"ל סעיף ד).

(ב) שזהו חיוב חדש, מצד "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", שאינו שייך לעשיית הפרוכת ודין "והבדילה הפרוכת לכם גו", וע"ד מ"ש בתוס' (יומא שם נא, בד"ה ועבוד) "דבמקדש ראשון .. אמה טרקסין ע"פ הדבור עביד כדכתיב הכל בכתב" (ומהאי טעמא ליתא באמה טרקסין הגדר ד"והבדילה הפרוכת גו", שהפרוכת עצמה צריכה להבדיל בין הקודש וקדש הקדשים).

ולדרך הב' יש לחדש, שזוהי כוונת הרמב"ם בהלכה זו, שבתחילת ההלכה כתב רק "בבית ראשון הי' כותל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים" ולא הביא ע"ז הקרא ד"והבדילה הפרוכת לכם גו", ורק בסיום ההלכה, לאחרי האריכות ע"ד עשיית שתי הפרוכות בבית שני, מסיים "אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר והבדילה הפרוכת לכם וגו", שבוזה מדגיש, שהחיוב דעשיית אמה טרקסין (וכן הנחת אמה יתירה כנגד עובי הכותל בבית שני) אינו מדין "והבדילה הפרוכת לכם וגו", שזהו חיוב בפ"ע, וזו היתה מטרת עשיית הפרוכת (שבפתח הכותל) במקדש ראשון (מצד החיוב ד"והבדילה גו").

(ולדיעות הנ"ל במקדש שני הרי זה נכלל

לאמה זו, כיון שהיו חייבים לעשות מקום קבוע של אמה בין קודש וקודש הקדשים, ולא היו יכולים לעשותו ממדת הקודש או ממדת קודש הקדשים (כבבית ראשון) כי "נסתפק להם אם עובי הכותל הי' ממדת הקדש או ממדת קדש הקדשים" [ואם יעשוהו בקודש או בקדה"ק, אפשר שהם מגרעים ממקום הקודש או ממקום קודש הקדשים] – היו מוכרחים מצד דינו ד"אמה טרקסין" להניח "אמה יתירה".

ומעתה מבואר לנו היטב גם סיום דברי הרמב"ם "אבל במקדש ראשון [דהיינו המשכן, לפירוש הכסף משנה] לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר והבדילה הפרוכת לכם וגו", שבוזה כוונתו להדגיש שעשיית שתי הפרוכות בבית שני הוא (לא עשיית הבדלה בין קדש וקדה"ק, אלא) ייחוד מקום האמה טרקסין, שלכן הוצרכו לעשות בבית שני שתי פרוכות דוקא, דלא כ"במקדש ראשון – המשכן – (ש)לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד [כיון שגדר פרוכת המשכן הוא כמו] שנאמר והבדילה הפרוכת לכם וגו".

ה

יוסיף לבאר דברי הרמב"ם גם למ"ד שהרמב"ם ס"ל דבבית ראשון היתה פרוכת ועוד יש לבאר לשון הרמב"ם הנ"ל אף למאן דפירש שכוונת הרמב"ם היא למקדש ראשון ממש (ולא למשכן), כי גם במקדש ראשון עשו פרוכת (נוסף על הכותל דאמה טרקסין) – דלכאורה, הו"ל להרמב"ם לכתוב זה בתחילת ההלכה (כנ"ל ס"ב), דלהנ"ל מחוורים הדברים, ובהקדם, דבהך דינא שנתחדש בבית המקדש לגבי המשכן, שלא מספיק פרוכת לחוד אלא

ענינה ביטול בתכלית, שלכן "אין סוף ב"ה מלובש בבחי' חכמה" (תניא פי"ח), וכמ"ש בספר התניא (פל"ה בהגהה) בשם מורו (הרב המגיד), "שא"ס ב"ה הוא אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו, וזו היא מדרגת החכמה".

ועפ"ז מובן, שקדושת הדביר (שכנגד אות יו"ד) היא מובדלת לגבי קדושת כל שאר חלקי המקדש, ובמילא מובן, שאין לומר שקדושתו היא רק כקדושת היכל, כי אין קדושת היכל מובדלת לגמרי מקדושת האולם, אלא צ"ל שקדושת דביר היא כקדושת קדה"ק (המובדל לגמרי משאר חלקי המקדש).

(ועפ"ז י"ל דבית האולם שבזהר כולל גם היכל ודלא כנ"ל). וראה לקו"ש חל"א שם (ע' 155). ואכ"מ.

ואין בזה סתירה לזה שהזהר מפרש "בית המלך – דא קדש הקדשים", שקדה"ק נבדל גם מהדביר ועד שנתפרש בפ"ע – כי גם להדיעה שקדושת דביר היא כקדושת קדה"ק, יש חילוק (עיקרי) בין קדושת קדה"ק וקדושת הדביר.

וביאור הענין: כשם שהדביר כפשוטו הוא בין קודש הקדשים והקודש, כך הוא ברוחניות הענינים, שענינו של הדביר מורה על קדושת קודש הקדשים כפי שהיא פועלת מחוץ לקודש הקדשים. וזהו החילוק בין קדושת קדה"ק עצמו וקדושת הדביר, דקדושת קדה"ק היא למעלה מאותיות שם הוי', כי "אות" היא כלי המגביל את האור שבו, ואילו קדושת קדה"ק היא למעלה מגדר גבול [שלכן מצינו שבקדש הקדשים "מקום ארון אינו מן המדה" (יומא כא, א), וכמשנת במ"א (ראה ד"ה וטהר לבנו עזר"ת. לקו"ש חי"א ע' 319 ואילך. ובכ"מ) שזוהו ענין של "נמנע הנמנעות" (שו"ת הרשב"א ח"א סתי"ח – הובא ונת' בס' החקירה להצ"ע ע' 68), חיבור של למעלה ממקום ומקום]: משא"כ ה"דביר" מרמז על השפעת קדושת קדה"ק בעולם (במקום), אך כיון שזוהי קדושת קדה"ק, הרי זה נרמז באות יו"ד דוקא, בחי' החכמה, שענינה (כנ"ל) ביטול מוחלט, שלכן היא כלי לקדושת קדה"ק, "א"ס ב"ה" שלמעלה מן העולם.

26) ועפ"פ המובא לעיל (הערה 16) דברי הזהר, שמנה ד' חלקי המקדש – "עזרות ולשכות ובית האולם והדביר", ופירוש אאמו"ר, שהם כנגד ד' אותיות דשם הוי' – יש לומר, שבהערה זו מחדש אאמו"ר ענין בהלכה בשיטת הזהר. ובהקדם שבוהר שם מפרש לשון הכתוב "את בית ה' ואת בית המלך" – "בית ה' דאיהו בית המקדש כגון עזרות ולשכות ובית האולם והדביר בית המלך דא קדש הקדשים", ומפשטות דברי הזהר מוכח, לכאורה, שס"ל שקדושת הדביר אינה כקדושת קדש הקדשים, שהרי קדש הקדשים נתפרט בכתוב בפני עצמו, "בית המלך", שזוהו מובן, שזוהו ענין בפ"ע, וא"כ אי אפשר לומר שהדביר היא ממדת קדש הקדשים ומקדושתו.

[ואע"פ שבגמ' (יומא שם. ושם נב, א) קאמר דאיסתפקו להו לרבנן בקדושת' דדביר אי כלפנים (קדושת קדה"ק) אי כלחוץ (קדושת היכל) – הרי מצינו שלכמה פירושים (ר"ח יומא שם. תוד"ה ועבוד שם בתירוץ הב'. תוס' ישנים שם ד"ה מספקא. פיה"מ יומא שם) (אלא דלפיה"מ ותוס' ישנים לא נתפרש לאיזה צד נתברר לו אותו ספק) ס"ל לר' יוסי שלא הי' בזה ספק, וא"כ יש מקום לומר שגם הזהר הכריע כצד א'].

ועפ"ז הי' אפשר לתרץ ג"כ זה שהזהר הזכיר רק בית האולם ולא הזכיר כלל היכל – כי לדעת הזהר קדושת הדביר היא כקדושת (חוץ, דהיינו) היכל (וכפי' ר"ח הנ"ל בדעת ר"י), וא"כ גם היכל נכלל בחלוקה ד"דביר" (ולפ"ז לדעת הזהר היכל ואולם ב' קדושות. ומצינו כעין זה בזו"ג קסא, ב. וראה לקו"ש חל"א ע' 149).

וזהו שמחדש אאמו"ר, ש"ד' דברים נגד ד' אותיות דשם הוי", ומסדר הדברים מובן, שהדביר הוא נגד אות יו"ד דשם הוי' – שעפ"ז מובן, שקדושת דביר אינו כקדושת היכל אלא כקדושת קדה"ק (וכפי' הב' בתוס' המצויין לעיל). דנהג בנוגע לד' אותיות שם הוי', ידוע, שאות יו"ד (שהיא נגד בחי' חכמה (ראה אגה"ת פ"ד. ובכ"מ)) מובדלת לגמרי משאר אותיות דשם הוי'. וכמו החילוק בין חכמה ושאר הספירות, ובעבודה חכמה

בפלוגתת הש"ס כמה שערים היו לעזרה

יביא פלוגתת אביי ורבא אי נחלקו המשניות, ויקשה אמאי פסק הרמב"ם כאביי / יקדים דבפיה"מ דברי הרמב"ם לכאן' סותרים מרישא לסיפא, ויכריח דלהרמב"ם אף לרבא לא איפליגו בשמירה ושפיר פסק כרבא / ידחה דלפ"ז יוקשה ארבא גופי' מ"ט לא פירש כאביי לגמרי / יחדש דכל פלוגתת הש"ס במספר השערים אינו במציאות, ורק כמה פתחים היו בדין שער / עפ"ז מבאר דלרבא נחלקו המשניות כמה שערים היו מחוייבים שמירה / יתרץ עוד קושיא, מה ששינה הרמב"ם מלשון המשנה / לפ"ז יבאר ההכרח דרבא לפרש דתנא קמא פליג ויתרץ פסק הרמב"ם בס' היד

ולא חמשה. ומשני בב' אופנים: "אמר אביי תרי מינייהו (מה"שבעה שערים)" לא צריכי שימור [ולכך אמר התנא דהשמירה היא רק "על חמשה שערי העזרה"]. רבא אמר תנאי היא .. ואיכא תנא דאמר שבעה ואיכא תנא דאמר חמשה הוו".

והנה, הרמב"ם בספר היד (הל' ביהב"ח פ"ה ה"ד. שם פ"ח ה"ח) הביאם לשתי המשניות הללו, "ושבעה שערים היו לה"¹, "והיכן היו הלויים שומרים .. ועל חמשה שערי העזרה". והוסיף מיד לאח"ז (הל' ביהב"ח פ"ח שם. ועוד) הטעם שהשמירה היתה רק על חמשה מן השבעה שערים: "שהרי הכהנים שומרים על שער

א

יביא פלוגתת אביי ורבא אי נחלקו המשניות, ויקשה אמאי פסק הרמב"ם כאביי

תנן בריש מס' מדות, לענין חיוב שמירת מקדש ע"י כהנים ולויים (שנתפרשה בפרשת קרח ויה, א ואילך. סהמ"צ להרמב"ם מ"ע כב. מל"ת סז. חינוך מצוה שפח. שצא)) – "בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש כו' והלויים בעשרים ואחד מקום כו' חמשה על חמשה שערי העזרה כו'".

ובגמ' תמיד (כו, א) פריך, דבהמשך הפרק (שם משנה ד') תנן: "שבעה שערים היו בעזרה כו'" (ונמנו שם כולם), והוא לכאורה סתירה מפורשת, דחזינון שבעה שערים היו לעזרה

(1) ועד"ז כתב בהל' כלי המקדש פ"ז הי"ז.

חידושים וביאורים

לט

(שבריש הפרק) ס"ל דחמשה הוו, ובסוף דבריו כתב כאביי דאף למ"ד "שבעה שערים היו בעזרה", השמירה היתה רק על "חמשה שערים (מן השבעה)!"?

ועל כרחק צ"ל דהרמב"ם סבר שאף לרבא דאמרי' "תנאי היא" איפליגו רק לענין מספר השערים אי חמשה או שבעה, מיהו אף לדידי' לא נחלקו בנוגע להשמירה על השערים. היינו שאין כוונת רבא לומר דאחר שנחלקו כמה שערים היו נחלקו אף אי על שבעה שערים שמרו או על חמשה, רק ודאי לכו"ע על חמשה שמרו אלא שמ"מ נחלקו אי שבעה שערים היו (ועל שנים לא שמרו) או חמשה. דהתנא דריש פירקין ס"ל שרק חמשה שערים היו (ובמילא השמירה היתה "על חמשה שערי העזרה"), והתנא שבמשנה שלאח"ז ס"ל (כמו שהזכיר בפירוש) ד"שבעה שערים היו בעזרה", אבל אף הוא מודה שהשמירה רק על חמשה שערים היתה ובוה לא איפליגו ד"תרי מינייהו לא צריכי שימור" [ואביי ס"ל דליתא שום פלוגתא, ולכו"ע שבעה שערים היו ועל חמשה שמרו]. והרמב"ם בפיה"מ נקט כרבא ולא כאביי.

ובזה מחוויר שפיר מה שפסק הרמב"ם דהשמירה היתה רק על "חמשה שערי העזרה" . שהרי הכהנים שומרים וכו" (כתירוץ אביי), אף שאביי ורבא הלכה כרבא, דהא כנ"ל אף רבא ס"ל כאביי בענין זה, דלהתנא שאמר "שבעה שערים היו בעזרה" רק על חמשה שמרו. וא"כ, שפיר פסק הרמב"ם כתנא זה אליבא דרבא (ולא כהתנא דס"ל אליבא דרבא דחמשה שערים היו), כיון שדעה זו "דעת רבים" היא (כמ"ש בפיה"מ, כנ"ל), וסרה קושייתנו.

המוקד ועל שער הניצוץ".²

פירוש, דלהרמב"ם קיי"ל כאביי דלא מחלוקת תנאים יש כאן, רק ב' שערים לא צריכי שימור. ולכאורה תימה, כמו שהקשה בהר המורי' (להל' ביהב"ח שם) ועוד, הא אביי ורבא הלכה כרבא (ב"מ כב, ב. פרש"י פסחים עו, ב ד"ה אמר לך, ועוד³), ואמאי פסק הרמב"ם כאן כאביי ולא כרבא.

ב

יקדים דכפיה"מ דברי הרמב"ם לכאן' סותרים מרישא לסיפא, ויכריח דלהרמב"ם אף לרבא לא איפליגו בשמירה ושפיר פסק כרבא

והנראה לתרץ בזה בהקדם תמיהה רבתי בדברי הרמב"ם, שבפירוש המשניות (ריש מדות) כ' דהא דאמרו במשנה ("חמשה על) חמשה שערי העזרה" זהו "לדעת ת"ק, לפי שיש מן התנאים מי שאמר חמשה שערים היו לעזרה והוא המדבר כאן, ויש מהם שאמר ז' והוא דעת רבים. . ולדעת חכמים הי' המשמר על חמשה שערים מן השבעה".⁴

ומ"ש כאן לכאורה סתום ותמוה ודברי פלא הם, דפתח בכד וסיים בחבית, שבריש דבריו נקט כרבא לתרץ דתנאי היא והתנא דמשנה זו

(2) ועד"ז פי' בה"מפרש" תמיד שם ד"ה אמר אביי. וברבינו גרשום, פי' הרא"ש, ר"ש (ריש מדות), ועוד – פירשו באופן אחר. וראה משנה למלך להל' ביהב"ח פ"ח ה"ד.

(3) ראה אנציקלופדיא תלמודים ע' הלכה סכ"ו, וש"נ. וראה שם הדעות האם רק כשחולקים בדין כלל הוא או בכ"מ.

(4) ועד"ז פי' ברע"ב ריש מדות.

ג

ידחה דלפ"ז יוקשה ארבא גופי מ"ט לא
פירש כאביי לגמרי

איברא, דאף לביאור זה עדיין תמוה, דהא גופא טעמא בעי היאך רצה הרמב"ם לפרש כן בפלוגתא אביי ורבא, הא לפ"ז קשה ביותר שיטת רבא, דאחר שאף הוא מודה דליכא שום סתירה אם נאמר ש"שבעה שערים היו" והשמירה היתה רק "על חמשה שערי העזרה" – מהיכי תיתי לומר דלהתנא שבריש פירקין לא היו שבעה שערים אלא חמשה, ומה הכריחו לאפושי מחלוקת ולא לפרש כאביי דליכא שום פלוגתא בין המשניות.

[ובשלמא אם היינו מפרשים כהקס"ד דלעיל, דלרבא נחלקו אף במספר השערים ששמרו בהם, ותלויים הדברים זב"ז דכמספר שערים שהיו בעזרה כן מספר השערים ששמרו ולכו"ע לא אמרי' כלל הא ד"תרי לא צריכי שימור" – שפיר הוכרח לומר דאיפליגו כאן כמה שערים היו].

וקושיא זו בולטת יותר לעיניי במ"ש בפיה"מ, ששם הזכיר בחדא מחתא שני העיניי כנ"ל – דמיד אחר שהזכיר הא דלהתנא דמשנה ראשונה "חמשה שערים היו לעזרה" (כתירוץ רבא), הזכיר גם דאף להחכמים הסוברים "שבעה שערים היו בעזרה" שפיר ס"ל ש"הי' המשמר על חמשה שערים מן השבעה" – וזה תימא כנ"ל, דאחר שגם "לדעת החכמים הי' המשמר על חמשה שערים כו", אמאי מוכרחים אנו לפרש משנה ראשונה ד"על חמשה שערי העזרה" כמ"ד "חמשה שערים היו לעזרה" (כמ"ש הרמב"ם בתחילה), ומפני מה לא נאמר דמשנה

ראשונה כחכמים היא ("דעת רבים") דס"ל ש"הי' המשמר על חמשה שערים כו", כמו שס"ל להרמב"ם עצמו להלכה בספר היד⁵!

ד

יחדש דכל פלוגתת הש"ס במספר השערים
אינו במציאות, ורק כמה פתחים היו בדין
שער

ונראה לבאר בכ"ז בהקדם הדקדוק בלשון המשנה השנית, "שבעה שערים היו בעזרה כו", דלכאורה כיון שנמנו כבר לאח"ז כל השבעה בשמותיהן ("שער הדלק כו"), אמאי הוזקק התנא להקדים בפירוש מנין כולן "שבעה שערים כו". וכקושיית הש"ס בכ"מ (שבת סט, א. וש"נ): מניינא⁶ למה לי⁷?

ולכך נראה לומר בפלוגתא הנ"ל לענין מספר השערים אי ה' או ז', וכן מצינו די"א שמונה שערים (תמיד שם) וי"א שלושה עשר שערים (מדות פ"ב מ"ו. שקלים פ"ז מ"ג) – דודאי ליכא סברא לומר שנחלקו במציאות כמה שערים היו שם, וכבר כתבו בספרי הכללים (ראה שד"ח כללים מע' המ"ם כלל קסד) דפלוגתא במציאות לא אמרינן. אלא ודאי לכו"ע י"ג שערים היו בעזרה כמ"ש במשנה (מדות ושקלים שם), וכל הפלוגתא היא בכמה מן

5) ואולי י"ל שדיוק הרמב"ם (והרע"ב) הוא מלשון המשנה "חמשה שערי העזרה" ולא "משערי". וראה שנויי נוסחאות במשניות שם. מלאכת שלמה שם. אבל גם ברמב"ם הל' ביהב"ח פ"ח שם: חמשה שערי העזרה" ולא "משערי".

6) ראה ג"כ "לקוטים" למשניות מדות שם מ"ג וד' (משושנים לדוד). וראה ג"כ באר שבע לריש תמיד.

7) אף שבדוחק י"ל דמרמז למספר גזברין כו' (תמיד כו, א).

חידושים וביאורים

מא

שיש בהם דין שער מחוייבים במזווה, וכמש"נ:
וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך¹³.

וזהו שפתח התנא והקדים המנין – "שבעה
שערים היו בעזרה", שבוה עצמו ר"ל קביעת דין,
ששבעה מן הפתחים דין שער ה' להן, משא"כ
שאר השערים לא ה' בהם גדר ודין שער¹⁴.

ועוד יש לומר בזה באופן אחר, שהוא על דרך
מה שאמרו במכות (ט, ב במשנה), על הכתוב (מסעי
לה, יג) "שש ערי מקלט תהיינה" – "עד שיהיו
ששתן קולטות כאחת". וה"ה הכא, דביתור הלשון
"שבעה שערים היו בעזרה" השמיענו התנא, דכל
השערים היו מציאות ודין אחד, ובחסרון אחד
ממנין שבעה לא יחול דין שער העזרה (דצריך
שמירה כו') עד שיהיו כל השבעה.

הש"ס אינה במזווה מפני שהוא בקדש – הוא בקשר
להתעוררות על מבצע מזווה, שבתקופה זו יש לו
חשיבות מיוחדת כמדובר כמ"פ.

ועוד ועיקר – נפק"מ בפועל כשבונה בית וחומות
צורת מקדש וחומות שלו (אלא שמשנה בקומתו וכיו"ב
– שמעכב במקדש (ולכן מותר לבנותו) ואינו שייך
לחייב מזווה).

13 ראה תשובת הרמב"ם (נעתקה בכס"מ להל'
מזווה שם ה"ה) שעיקר המצוה לא תלה אותה אלא
בשער כו'. וראה תשובת ר"א בן הרמב"ם בס' ברכת
אברהם סי' מא.

14 עד"ז יש לתרץ מניינא דמשנה ג' "חמשה שערים
היו להר הבית". אבל עפ"מ"ש במנ"ח (מצוה שסג) הדין
ד"דרך ביאה" הוא רק במקדש ולא בהר הבית – נפק"מ
זו (דלעיל בפנים) אינה בשערים דהר הבית.

ומניינא דמשנה א' – "בג' מקומות כו' כ"א מקום כו'",
ובמשנה ד' – "ג' בצפון וג' בדרום וא' במזרח", ועוד –
י"ל כי מקראי ילפינן רק שצ"ל שמירה בכ"כ מקומות,
שכהנים ולוים בנפרד (תמיד כו, א) וכמה בצפון וכו'
(תמיד כו, א) – ולהעיר משינוי הסדר במשנה להסדר
בקרא (דה"א כו, יז), ולהעיר משו"צ צ"צ חאו"ח סס"ז.

הי"ג שערים ה' דין שער⁸ – ה', ז', ח' או י"ג⁹.

והנפקותא להלכה אי איכא בפתח דין שער
או לאו – הוא בכמה עניינים:

(א) לדין שמירת מקדש דלעיל, דרק שערים
שיש בהם דין שער מחוייבים שמירה¹⁰. (ב) לדין
ביאת מקדש, דהנכנס למקדש דרך פתחים שאין
בהם דין שער אפ"ל דאינו כניסה "דרך ביאה"
(ראה שבועות יז, ב: דרך ביאה אסרה תורה. וראה מנחות
כו, ב). (ג) לענין חיוב מזווה, דלולי הלימוד (יומא
יא, ב¹¹) "מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול
יצאו אלו שהן קודש" ה' הדין¹² דדוקא שערים

8 ראה עד"ז תוספות כתובות (ק, א ד"ה שבעה)
לענין הפלוגתא אם היו ז' שערים או י"ג שערים –
שאי"ז פלוגתא במציאות, כי אם, אם היו חשובים
שהיו השתחוואות כנגדם. וראה ג"כ פי' הרא"ש תמיד
שם סד"ה אלמא.

9 בפיה"מ להרמב"ם (שהובא לעיל בפנים): "שיש ..
מי שאמר חמשה .. ויש מהם שאמר ז' .. ויש מהם שאמר
י"ג". וראה גם ירושלמי שקלים שם: מתניתין אבא יוסה
.. ברם כרבנן כו'. ועפ"י המבואר בפנים שהפלוגתא היא
בדין (ולא במציאות) – צריך לומר, שפירוש "יש מהם
שאמר י"ג" הוא שלכולם ה' דין שער.

אבל גם למ"ד שהי' דין שער לכל הי"ג שערים, לא
היתה שמירה בכלם* (ומה שהי' להם דין שער הוא
רק לענין השתחוואה), כמ"ש בפ"ה הרא"ש שבהערה
הקודמת. אבל ראה מהרש"א כתובות שם.

10 ראה פי' הרא"ש תמיד כו, ב (ד"ה הא כיצד)
ומדקרי להו שערים אלמא גדולים היו וצריך כל חד
מנייהו שישמור לחדו'.
11 וראה שם, רע"א: "כל השערים כו' לא ה' להם
מזווה חוץ משער נקנור כו'" (וברמב"ם הל' מזווה פ"ו
ה"ו: חוץ משער נקנור ושלפנים ממנו).

12 הטעם שהובאה נפקותא זו – אף שלמסקנת

(* ועפ"ז מובן מה שבתמיד שם אינו מביא דיעה זו
וראה תוס' כתובות שם. פי' הרא"ש שם.)

ה

**עפ"ז מבאר דלרבא נחלקו המשניות כמה
שערים היו מחוייבים שמירה**

ולדברינו יש לפרש דהא דאמר רבא "תנאי היא" ופולוגתא יש כאן, אין הכוונה שנחלקו במציאות כמה שערים היו שם, רק הפולוגתא היא לכמה מן השערים שהיו הי' דין שער.

דמה שאמר התנא דמשנה ראשונה שרק "על חמשה שערי העזרה" היו שומרים אף שבמציאות י"ג שערים היו לה, על כרחך שזהו כיון שס"ל דרק חמשה הללו הי' בהם דין שער, ו"חמשה הוו", היינו שהיו שערים, עם דין וגדר שער.

משא"כ התנא דמשנה שני' שאמר "שבעה שערים היו בעזרה" – ודאי פליג על התנא דמשנה ראשונה לענין כמה שערים הוו בדין שער, וס"ל דשבעה מן הי"ג היו בדין שער. וא"כ מן הדין הי' לומר דלתנא זה על כל השבעה היו שומרין אחר שלכל השבעה הי' דין שער (ורק בזה תלוי דין שמירה), ומה שהשמירה היתה רק "על חמשה שערי העזרה" על כרחך שהוא משום ש"תרי מינייהו לא צריכי שימור", דאין הפירוש בזה לומר ששנים הללו אינם מחוייבים שמירה, אלא הכוונה כמ"ש הרמב"ם "שהרי הכהנים שומרים על שער המוקד ועל שער הניצוץ", ר"ל דשערים הללו כבר "שמורים" הם ולכך אין הלויים שומרים שם (אבל לא שפטורים משמירה).

ו

יתרץ עוד קושיא, מה ששינה הרמב"ם

מלשון המשנה

ובזה מתורץ ג"כ מה שהי' לנו להקשות בל' הרמב"ם הנ"ל בספר היד, "(ועל חמשה שערי

העזרה ..) שהרי הכהנים שומרים על שער המוקד ועל שער הניצוץ", דלכאורה קשה הא שמירת הכהנים לא היתה אצל שער המוקד ושער הניצוץ, רק "בבית הניצוץ ובבית המוקד", כדאיתא במתני' (ריש תמיד ומדות) והביאה הרמב"ם עצמו כמה הלכות לפנ"ז (ה"ה), ומהו ששינה הרמב"ם כאן ונקט "על שער" המוקד ועל שער הניצוץ?

ולדברינו מחזור שפיר, דבזה הדגיש הרמב"ם דאף שני שערים הללו הי' בהם דין שער, ובמילא מחוייבים הם שמירה, ומה שהלויים לא שמרו עליהם הוא כיון שעל ידי שמירת הכהנים "בבית הניצוץ ובבית המוקד" היו כבר בדרך ממילא "שומרים על שער" המוקד ועל שער הניצוץ.

פירוש, דבדין שמירה בבית המוקד ובבית הניצוץ היו שני דינים, חדא, חיוב שמירה מצד ה"בית" עצמו (וכמו בית אבטינס, דמקום הבית מחוייב שמירה) – שזה שייך לכהנים עצמם, ותו, חיוב שמירה מחמת ה"שערים" שבהם, שהוא חיוב בפ"ע השייך (בעיקר) ללויים. ורק שאחר שהשער "שמור" על ידי שמירת הכהנים בבית המוקד ובבית הניצוץ, חשיב כבר שמירה מעולה בשער המוקד ובשער הניצוץ ולא הוצרכו הלויים לשמור¹⁷.

15) במדות שם מ"ה "שלישי לו בית המוקד". אבל עדיין קשה שינוי הלשון ברמב"ם. ובמלאכת שלמה (מדות שם) מביא גירסא "שער בית המוקד" וכותב ע"ז: "כך מצאתי כו' והנאני".

16) ועצ"ק דהא "כהן שעבד עבודת לוי הי' בל"ת" (רמב"ם הל' כלי המקדש ספ"ג).

17) ועצ"ע במשנה מדות פ"א מ"ה "זהלויים מלמטן" דלא כפיה"מ (מ"א) ודלא כבה"ח ביהב"ח (פ"ח ה"ח) ודלא . . . כאביי! והרמב"ם לא הביאו. וראה משנה

ז

לפ"ז יבאר ההכרח דרבא לפרש דתנא קמא פליג ויתרץ פסק הרמב"ם בס' היד

ועתה מבואר היטב טעמא דרבא להרמב"ם בפיה"מ (שפירש כמותו), במה שהקשינו אמאי הוכרח לפרש דהתנא דמשנה ראשונה שאמר "חמשה על חמשה שערי העזרה" לא ס"ל כהתנא דמשנה שני' ש"שבעה שערים היו בעזרה", אף שגם לתנא דמשנה שני' היתה השמירה רק על "חמשה שערים מן השבעה" (כמ"ש הרמב"ם בסוף דבריו בפיה"מ) –

דלדברינו לא קשיא, דהנה, בריש משנה ראשונה קאי התנא בכל המקומות שהוצרכו הכהנים והלויים לשמור, וז"ל המשנה: "בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס בבית הניצוץ ובבית המוקד והלויים כו' חמשה על חמשה שערי העזרה". היינו, שהתנא מזכיר רק השמירה (שע"י הכהנים) "בבית הניצוץ ובבית המוקד". ולאח"ז היכא דקאי בשמירת הלויים על שערי העזרה, הזכיר רק "על חמשה שערי העזרה", ולא טרח להזכיר כלום בכל המשנה לענין שער המוקד ושער הניצוץ.

ומכאן הוכרח רבא (להרמב"ם בפיה"מ, שפירש כוותי') דתנא דמשנה ראשונה פליג אמשנה שני', וס"ל דרק חמשה שערים היו בדין שער. דהא אי ס"ל כהתנא שבמשנה שני' דשבעה שערים היו בדין שער, ורק ששמרו על חמשה מחמת הא ד"תרי מינייהו לא צריכי

למלך הל' ביהב"ח פ"ח ה"ד. ועוד.

ויש להאריך בכ"ז. ואכ"מ.

שימור" – נמצא שלא הזכיר כלל בכל המשנה, אף לא ברמז, דין שמירה בשנים מן השערים המחוייבים שמירה מן הדין, שער הניצוץ ושער המוקד.

ועוד וגם זה עיקר – היכא דמצינו למימר דתנא דוקא קאמר, ופירש כל דבריו¹⁸ – אין אנו מפרשים לומר דהתנא סותם דבריו כו' ולא דוקא קאמר (תה"ד הובא בט"ז שו"ע או"ח סי"ט סק"ב).

וזהו שפירש רבא (להרמב"ם), והלך הרמב"ם בפיה"מ בעקבותיו, דלתנא דמשנה ראשונה "חמשה שערים היו לעזרה", ותנא דוקא קאמר, שרק חמשה הללו הי' בהם דין שער ורק המה היו מחוייבים בשמירה¹⁹.

ובזה מבואר לנו פסק הרמב"ם בספר היד, דאזיל כהלכתא (כ"דעת רבי"ם) – היינו כתנא דמשנה שני' לרבא, ולאביי כו"ע סוברים כן), ש"שבעה שערים היו לה". ודייק הרמב"ם בדבריו דהא דהשמירה היתה רק "על חמשה שערי העזרה", זהו משום ששמירת הכהנים היתה (לא רק "בבית הניצוץ ובבית המוקד" – כדעת תנא דמשנה ראשונה, אלא, ששמירתם היתה בדרך ממילא אף) "על שער המוקד ועל שער הניצוץ".

18) ראה דרכי שלום כללי הש"ס סי' שכ מתוד"ה יבמות כז, א. ועד"ו אפילו בנוגע לתושב"כ ראה רש"י וירא כא, לד: לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש.

19) ושער הניצוץ והמוקד – או שאין להם דין שער ופטורים משמירה, או שנכללים ב"חמשה על חמשה שערי העזרה" והלויים שומרים שם (ולא שנפטרים ע"י שמירת הכהנים). וראה פי' הרא"ש תמיד כז, א ד"ה על ה' שערי העזרה וד"ה אלמא משנה למלך שם. ואכ"מ.

דין בדיקת העזרה בשבת

יביא קושיות המפרשים לדחות ביאור הכס"מ במה שלא התירו שבות בבדיקת העזרה / יסיק שהוא מגדר כבוד הבית, ולזה לא שייך כאן ההיתר ד"אין שבות במקדש" / עוד יבאר דדין כבוד הבית הוא ממצות בניינו, ובדבר שהוא מבנין הבית עצמו לא נאמרו דינים הבאים מקדושתו

כמו שפסק הרמב"ם עצמו בכמה מקומות (הל' שבת פכ"א הכ"ז. הל' עבודת יוהכ"פ פ"ב ה"ד. הל' ק"פ פ"א ה"ט"ז. ועוד), וא"כ הוא תימה גדולה, מה שכ' כאן שבליילי שבת לא הי' אור בידם, הא טלטול נרות בשבת אסור רק מטעם שבות, כמו שפסק כבר בהל' שבת (פכ"ה ה"י), ומ"ט הוצרכו לשנות סדר הבדיקה בליילי שבת מכל לילה לילך בשתי אבוקות אור בידם.

ובכסף משנה תי', ד"שאני הכא דאפשר בנרות הדלוקים מערב שבת", היינו דבמקום שאפשר בענין אחר ולא יעבור על שבות, לא התירו אף במקדש, וכיון שבנדו"ד אפשר בלא שבות בנרות הדלוקים מערב שבת, לא התירו לטלטל נרות.

אמנם, כבר הקשו בזה המפרשים (ראה מ"מ

א.

**יביא דברי הרמב"ם דלא התירו שבות
בבדיקה, ויקשה דמצינו להתיר שבות
בכג"ד**

בסוף הלכות בית הבחירה (פ"ח) האריך הרמב"ם לתאר סדר שמירת המקדש, ובהמשך לזה (הי"א) כתב עוד, דבכל יום "בשחר קודם שיעלה עמוד השחר סמוך לו" היו הכהנים בודקים את העזרה ו"שתי אבוקות של אור בידם". ולאח"ז הוסיף בהלכה בפני עצמה (הי"ב): כסדר הזה עושין בכל לילה ולילה חוץ מליילי שבת שאין בידם אור, אלא בודקים בנרות הדלוקין שם מערב שבת.

והקשו המפרשים (כסף משנה כאן. תיו"ט לתמיד פ"א מ"ג. ועוד¹), דהא קיי"ל ד"אין שבות במקדש",

¹האל"ף כלל רפג. פאת השדה שם כלל יז. אנציקלופדי' תלמודית כרך א' ערך "אין שבות במקדש". וש"נ.

(1) וראה בזה (ובהבא לקמן) – שד"ח כללים מערכת

חידושים וביאורים

מה

אחר, מיהו בנדו"ד שהוא דבר התלוי בזמן והוי דרך קבע בכל שבוע, לא רצו לקבוע תמידים כסדרן להתיר איסור שבות כל שבת, דכיון דאפשר בענין אחר, אי אפשר להיות נקבע מתחילה לעבור על שבות.

איברא, דמצינו אף בדבר שהוא קבוע דהתירו שבות במקדש בדאפשר בענין אחר, והוא בדין קרבן פסח בע"פ שחל בשבת, דמפשיטין עור הבהמה על המקלות כדרך שהוא עושה בחול (ראה רמב"ם הל' ק"פ פ"א הי"ד וט"ז²), אע"פ שאף בזה ודאי אפשר בענין אחר. ודוחק לומר דשאני התם דאינו בכל שנה, רק כשחל בשבת, דהא מ"מ הוא דבר התלוי בזמן וקבוע מתחילתו, היינו ששנים אלו קבעום מתחילה להתיר בהם שבות.

והנראה בזה, בהקדם עוד מה שיש להקשות בכללות ב' ההלכות הנ"ל גבי בדיקת העזרה, דהנה, בפרק זה עסקינן בדיני שמירת בית הבחירה, דזהו תוכן כל הלכות הקודמות לזה מריש הפרק, ועפ"ז ייפלא מה שהכניס לכאן הרמב"ם דינים אלו דלא שייכי כלל לשמירת המקדש, רק הוו הכנות שעושין הכהנים לעבודת המקדש עצמה. ולכאורה מקומם אינו בהלכות בית הבחירה, אלא בהלכות דמיירי בעבודת המקדש בכל יום – הלכות תמידין ומוספין (ואכן, התם (רפ"ז) הביאם הרמב"ם בקיצור).

ותו, יש לדייק במה שהרמב"ם הפרידים בב' הלכות, דלכאורה ענין אחד הוא, ובהלכה הב' רק בא לתאר כיצד הוא סדר זה עצמו (ובלשונו – "כסדר הזה") ביום השבת, וא"כ לזה אינו נצרך לחלקו בהלכה חדשה, רק הי' לו לסיים ההלכה

כאן. ועוד), דזה אינו למה שפסק הרמב"ם (הל' עבודת יוהכ"פ שם) שאם "הי' כהן גדול זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ומטילין אותן למחר במים כדי להפיג צינתן שאין שבות במקדש", והתם אפשר בדרך אחר כמו שכתב שם הרמב"ם בעצמו – "או מערבין מים חמים במי המקוה כדי שתפיג צינתן", שאין בזה שבות. חזינן דליכא איסור שבות במקדש אף בדאפשר בלא שבות².

ועוד ראי' דלהרמב"ם ליכא שבות אף בדאפשר, מהא דפסק בהל' עבודת יוהכ"פ (פ"א ה"ח) גבי הא דאסור לכהן גדול לישן ביוהכ"פ – "בקש להתנמנם, פרחי לוי' מכין לפני באצבע צרדה", דהתם ג"כ הוא איסור שבות, כמו שפסק בהל' שבת (פכ"ג ה"ה ובכסף משנה שם), והתירו לעבור על האיסור אף שודאי אפשר גם בענין אחר.

ב.

יקדים דליכא לחלק אם הוא דבר קבוע א"ל, ויוסיף להקשות בדברי הרמב"ם

והי' נראה לחלק בזה, דהתם לא דמי לנדו"ד, כיון שבב' ההלכות הנ"ל מיירי בדבר שאינו בדרך הרגיל, "הי' כ"ג זקן או חולה" ו"בקש להתנמנם", איכא למימר דרק במקום שהוא בדרך ארעי התירו שבות אף בדאפשר בענין

(2) יש אומרים (הובאו בשד"ח ואנציקלופדי' תלמודית שם) דהתם שאני משום דהטלת המים וכו' הוא טורח גדול, ולכך לא מקרי אפשר באופן אחר. ועוד יש לומר, דכיון שתלוי בהכנת מים רבים הדורשים כלים רבים וכו', יש חשש שמא מרוב הפרטים ישכחו הכהנים פרט א' וכו', ולפיכך הותרה שבות זו. ולכאורה דוחק הוא.

(3) וראה מעשי למלך על הרמב"ם כאן. ועוד.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

במקומו⁴ או "הכל כראוי" וכיו"ב), דלשון זה סגנון של כבוד הוא.

ובזה נוכל ליישב קושייתנו בהלכה האחרונה, מה דפסק הרמב"ם גבי בדיקת העזרה בשבת, דהנה, גבי חנוכה איתא בגמרא (שבת כא, ב), דהנס הי' במה ש"טמאו כל השמנים שבהיכל כו' בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי' מונח בחותמו של כהן גדול, ולא הי' בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". וכבר הקשו בזה המפרשים⁵ דלמ"ד "טומאה הותרה בציבור" (פסחים עז, א. וש"ג) הי' ניסא למגנא, ולא הוצרכו לנס זה שימצאו פך טהור, אחר שבעבודת ציבור שבמקדש אין הטומאה מעכבת כלל (והותר לגמרי). וביאר ע"ז בפני יהושע (שבת שם), דאף שמן הדין הי' מותר אף בשמן טמא, מ"מ בזה הראה המקום חייבתן של ישראל, שתתקיים המצוה בהידורה, ולא יזדקקו ל"היתר" דציבור, דזה אינו יאה במקום של חיבה.

פירוש, דאף שמגדר עבודה שבמקדש ליכא שום עיכובא בזה, אבל מחמת הידור ושלימות עדיפא הדלקה בטהרה. ומעין זה יש לבאר בנדו"ד, דבאם היינו אומרים שחיוב בדיקת העזרה הוא מגדר עבודה שבמקדש לכו, שוב לא מעכב כלום מה דאיכא בזה שבות, דמדיני עבודה שבמקדש ש"אין שבות במקדש", והוי מותר לכתחילה (כמ"ש הרמב"ם (הל' קרבן פסח שם ה"ט)). אמנם, להרמב"ם דס"ל שהוא מגדר כבוד והידור במקדש (שלכן קבעה להלכה זו

הראשונה בהא דביום השבת נשתנה בפרט אחד, מה שאין נרות בידם. וכבר מצינו בפוסקים לדייק בחלוקת ההלכות בספר הרמב"ם כו' (ראה לדוגמא – הל' ת"ת לאדה"ז פ"א קו"א סק"א ג, א [תתרו, א]). וברמב"ם הוצאת פרנקל (ירושלים, תשל"ה) תוקן פיסוק ההל' ברמב"ם בכ"מ – ראה הקדמת המו"ל לס' זמנים 12, ב).

ג.

יבאר דדינים אלו הוו מכבוד מקדש ולא מעבודתו, ובזה לא שייך היתר שבות

ולזה יש לומר, דגדר חדש איכא כאן, ובהקדם מה שביאר הרמב"ם בריש פירקין, דדין שמירת המקדש אינו מיוחד אויבים וכו', אלא הוא מחמת כבוד המקדש, ד"אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין". והמובן מזה, דכל פרטי ההלכות שכתב בפרק זה הוו משום כבוד המקדש. ועפ"ז יש לומר, דאף חיוב בדיקת העזרה בכל יום הוא מדיני כבוד הבית עצמו (ולא רק מגדר הקדמה לעבודת היום), ולכן הציבו הרמב"ם בפרק זה, בהמשך לדיני שמירה דהוו ג"כ משום כבוד.

וכבר נתבאר במקום אחר (לקו"ש ח"ג ע' 61 ואילך), דמה ששמירת הבית כבוד הוא לו, הוא בזה שאין הכהנים מסיחים דעתם מן הבית ובזה נתכבד המקדש. וכן הוא בנדו"ד גבי בדיקת העזרה, דבזה נתוסף כבוד מה שאינם מסיחים דעתם מן העזרה. ולדברינו יש להמתיק הא דנוסח הכהנים זל"ז אחר הבדיקה הי' "שלום הכל שלום", ולא לשון אחר שירמוז על היות העזרה מוכנה לעבודת היום (כמו "הכל

4 ראה פירוש הרע"ב לתמיד שם. פירוש הרא"ש שם (תמיד כח, סע"א). ועוד.

5 ראה בכ"ז אנציקלופדי' תלמודית כרך טז ערך הנכה ע' רמד-רמה. וש"נ.

חידושים וביאורים

מז

בדין בנין המקדש פסקו (יבמות ו, א. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א הי"ב (בנוגע ליו"ט, וכ"ש שבת)), ד"אין בנין בית המקדש דוחה שבת", וכדילפינן במכילתא דריש פרשת ויקהל⁷ מהא דהקדים משה איסור שבת לציווי מלאכת המשכן.

אמנם על פי האמת לא ייפלא, דרק לאחר שבאה לכאן קדושת מקדש שפיר חלים כל דיני קדושתו, ולענין עבודה פרטית שבמקדש (אחר שנבנה ועומד על תילו) אמרינן דנדחית שבת מפניו, שזהו מדיני קדושתו דמלאכה הנעשית בו לא היא מלאכת חולין כלל⁸, ורק מלאכת חולין אסרה תורה בשבת. אבל במקום שאנו דנים על בניית המקדש עצמה, היינו שרצוננו להביא לכאן קדושתו, והוא מקודם שחלה קדושתו, הנה בזה עדיין לא חלו הדינים הבאים מקדושתו, ומלאכה זו חולין היא, ולכך לא התירו להחיל קדושת המקדש במעשה זה של חילול שבת.

[וגם בזה הוא על דרך מה שמצינו עוד במפרשים (גלינוי הש"ס (להר"י ענגל) לשבת כא, ב⁹) לענין הקושיא הנ"ל בניסא דחנוכה, דהתם הוצרכו להחיל קדושת המקדש בעצמה, בחינוך העבודה מחדש, ובזה שפיר לא אמרינן ד"טומאה הותרה בציבור", שהוא מדיני קדושת המקדש אחר שתחול].

והנה, לענין דין כיבוד הבית, כבר נתבאר במקום אחר (לקו"ש ח"ג ע' 58 ואילך. ח"ח ע' 464)

7 וראה גם רש"י ורמב"ן ריש פרשת ויקהל.

8 להעיר מאיסוא הבאת חולין לעזרה (ראה אנציקלופדי' תלמודית כרך טו ע' חולין שנשחטו בעזרה ס"ד, וש"נ).

9 וראה אנציקלופדי' תלמודית שבעה ערה 5.

בפרקין), אזי בדבר שהוא של כבוד אינו יאה ומהודר להיות נעשה על ידי "היתר" ד"אין שבות במקדש", ולזה קבעוהו לכל שבת להיות בלא שום "היתר" מיוחד (וכשם שבדין יראה מן המקדש אמרו ד"לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו" (יבמות ו, א)⁶, עד"ז הוא לענין כבודו).

ולדרך זו מיושב שפיר מה שקבעו הרמב"ם לדבר זה בהלכה בפני עצמה, וגם שייכותה לכללות דיני הבית (שמקומם בהל' אלו, הל' בית הבחירה) – כיון שבהלכה זו נתחדש לנו עוד דבר גדול בענין כבוד המקדש, דלצורך זה לא זו בלבד שבדקוהו בכל יום (ה"א), שהוא בעצמו הידור בכבוד הבית מה שאין מסיחים דעתם ממנו, אף גם זאת (ה"ב) שבדיקתו עצמה היתה נעשית בדרך המהודרת ומכובדת, שלא השתמשו ע"ז בשום "היתר". ובזה סיים הרמב"ם את פרקו, ללמדך גדר כבוד שבמקדש דבי' קאי, ולחדש עד היכן הדברים מגיעים.

ד.

יוסיף עוד דכיון שהוא כבוד הוי דין בבנין הבית עצמו, ובזה לא חל ההיתר דשבות עוד יש לומר בכל זה בדרך אחר, בהקדם מה שמצינו להקשות בדיני מלאכה בשבת במקדש, דלכאורה סתירה גדולה יש בזה, דמחד עבודת התמידין והמוספין (ושאר קרבנות הצבור שזמנם קבוע), הנה לא רק שהם דוחים את השבת, אלא הוא מצוה וחיוב⁶, ומאידך גיסא,

6 ראה רמב"ם הל' ביאת המקדש פ"ד ה"ט. ובכ"מ.

וראה לקוטי שיחות חט"ז ע' 238.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

שמה שהכניסו הרמב"ם בהלכות בית הבחירה
דמיירי במידות הבנין עצמו וצורת בניינו
(ועד"ז הוא בש"ס, דדיני שמירת המקדש קבעם
רבינו הקדוש במס' מידות, דקאי בצורת הבית
ומידותיו), הוא לפי שכבודו הוי מגדר מצוות
הבני' דבית המקדש. והטעם לזה, ע"פ מה
שהאריך בצפנת פענח (מהר"ת ג, ב. עז, א. עה"ת
פרשת ויקהל ע' קסה-קסו), דגדר חיוב בנין הבית
אינו הפעולה והעשי' דהבני' עצמה, אלא המצוה
בזה הוא הנפעל והתוצאה שיהי' "בית לה" (ורק
שזה נעשה ע"י פעולת הבני' עצמה), ועפ"ז מובן
דאף שמירת וכבוד המקדש הוא ממצות בניינו,
דהא גם בזה נפעל בו שיהי' "בית לה", היינו
מקום של כבוד הראוי לה'.

בניית המקדש (שבזה שפיר נכלל כיבודו,
כנ"ל), דבהו מיירי בהלכות בית הבחירה, הנה
אף בדיני חכמים (ד"כל דתקון מעין דאורייתא
תיקון" (פסחים ל, ב)) איכא להחילוק הנ"ל דדיני
דאורייתא, ולא אמרו להתיר שבות מחמת
קדושת המקדש בדבר שהוא הוא המחיל
בעצמו קדושת המקדש וכבודו.

ונמצינו למדים עוד, דהן בתחילת הלכות
ביהב"ח והן בסופם הוגדר לנו מן הרמב"ם
חידוש הנ"ל, דמצות בנין הוא על הנפעל ולא
על הפעולה. דהא בתחילת ההלכות הדגיש
הרמב"ם הא דמחוייבים "לעשות בית לה",
דבדווקא נקט בלשון זו (ולא "לבנות בית לה"),
לומר שאין החיוב במעשה הבני', רק במה שע"ז
נעשה ונוצר בית לה' (כמו שדייק בזה בצפע"נ
שם). וכ"ה בסיום ההלכות, דבמה שאמרינן
שליכא היתר ד"אין שבות במקדש", נתחדש לנו
שכבוד הוא מדיני בנין הבית, כיון שמצות הבנין
הוא בהנפעל ולא בהפעולה.

וא"כ מן היסוד שנתבאר לעיל, לחלק גבי
חילול שבת במקדש בין דין בנין הבית לעבודות
שבו, נוכל ללמוד אף לנדו"ד גבי היתר שבות
במקדש מתקנת חכמים, דמה שהתירוהו
חכמים הוא רק בעבודה או מלאכה הנעשית
בהמקדש, משא"כ באלו העשיות שהם מגדר

